

**OBRAZOVNI PROGRAMI
BUDUĆNOST SVETSKE KULTURNE I PRIRODNE BAŠTINE**

ZNANJE • KOMUNIKACIJA • PREZENTACIJA

50 GODINA /1972–2022/ Konvencije o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine

**EDUCATIONAL PROGRAMS
THE FUTURE OF WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE**

KNOWLEDGE • COMMUNICATION • PRESENTATION

50 YEARS /1972–2022/ of the Convention on the Protection of World Cultural and Natural Heritage

OBRAZOVNI PROGRAMI BUDUĆNOST SVETSKE KULTURNE I PRIRODNE BAŠTINE

ZNANJE • KOMUNIKACIJA • PREZENTACIJA

50 GODINA /1972–2022/ Konvencije o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine

EDUCATIONAL PROGRAMS THE FUTURE OF WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE

KNOWLEDGE • COMMUNICATION • PRESENTATION

50 YEARS /1972–2022/ of the Convention on the Protection of World Cultural and Natural Heritage

**Међународну научну конференцију
организује**

Универзитет у Београду
Архитектонски факултет

Конференцију подржали

Друштво за естетику архитектуре
и визуелних уметности Србије и

Центар за конзервацију и рестаурацију д.о.о.
Београд

Одржавање Међународне научне конференције
и штампање књиге апстракта омогућило је
Министарство културе Републике Србије

ISBN 978-86-7924-318-8

Naučni odbor Konferencije
Scientific Board of the Conference

dr Vladimir Maško (Srbija / Serbia)

dr Nevena Debljović Ristić (Srbija / Serbia)

dr Marko Nikolić (Srbija / Serbia)

dr Irena Kuletin Čulafić (Srbija / Serbia)

dr Dubravka Đukanović (Srbija / Serbia)

dr Ilija Lalošević (Crna Gora / Montenegro)

dr Milijana Okilj (Bosna i Hercegovina / Bosnia and Herzegovina)

dr Radoslav Bužančić (Hrvatska / Croatia)

dr Angela Diegli (Italija / Italy)

dr Custode Silvio Fiorillo (Italija / Italy)

dr Tanja D. Conley (SAD / USA)

dr Jelena Bogdanović (SAD / USA)

Organizacioni odbor Konferencije
Organizing Committee of the Conference

dr Nevena Debljović Ristić

dr Irena Kuletin Čulafić

mr Maja Đorđević

MA Ena Takač

MA Boško Drobnjak

The Next 50

“This Conference is organized in celebration of the 50th anniversary of the World Heritage Convention (16 November 2022):
World Heritage as a source of resilience, humanity and innovation”

Уводне речи

У години у којој се обележава педесет година од усвајања Конвенције о заштити светске културне и природне баштине, Департман за историју и теорију архитектуре и уметности Архитектонског факултета – Универзитета у Београду, приређује међународни научни скуп посвећен овом важном јубилеју. Одржавање научне конференције омогућило је Министарство културе Републике Србије. Конференцију су подржали Друштво за естетику архитектуре и визуелне уметности Србије и Центар за конзервацију и рестаурацију из Београда.

Средишњу тему научног скупа чине питања изградње програма академског образовања у области конзервације културне баштине, које захтевају развијање свеобухватног приступа наслеђу, заснованог на културном плурализму и различитостима, али и на афирмацији способности за посматрањем, разумевањем, анализом и синтезом уметничких и историјских порука које културна баштина носи, без промена или губитка њиховог значења и аутентичности.

Учени недостатак образовних програма на нивоу академског образовања, а тиме и оспособљених стручњака и научника за истраживања и рад у области очувања, конзервације и заштите културног наслеђа, одражава се све учесталије на неконтролисани преображај добара светске баштине, историјских урбаних и руралних ткива, природног окружења, што убрзано доводи до умањења и губитка вредности целокупне баштине. Очување културног наслеђа, посебно за добра која су

Introductory words

In the year that marks the 50th anniversary of proclaiming of the Convention on the Protection of World Cultural and Natural Heritage, the Department for History and Theory of Architecture and Art of the Faculty of Architecture – University of Belgrade is organizing an International Scientific Conference dedicated to this important jubilee. Organization of the International Scientific Conference is made possible by the Ministry of Culture of the Republic of Serbia. The Conference is also supported by the Society for Aesthetics of Architecture and Visual Arts of Serbia and the Center for Conservation and Restoration from Belgrade.

The central topic of the scientific conference is the questions of building an academic education program in the field of cultural heritage conservation, which requires the development of a comprehensive approach to heritage, based on cultural pluralism and diversity, but also on the affirmation of the ability to observe, understand, analyze and synthesize artistic and historical messages that cultural heritage carries, without changing or losing their meaning and authenticity.

The observed lack of educational programs at the level of academic education, and thus qualified experts and scientists for research and work in the field of preservation, conservation and protection of cultural heritage, is reflected more and more often in the uncontrolled transformation of world heritage properties, historical urban and rural tissues, natural environment, which rapidly leads to the reduction and loss of the value of the entire heritage. Conservation of cultural heritage, especially for goods defined by the 1972 World

дефинисана Конвенцијом о светској баштини из 1972. године, данас почива на принципима одрживог развоја и управљања променама и интегрише конзервацију наслеђа са еколошким, економским и друштвеним циљевима.

Стога овај научни скуп тежи да кроз три тематске целине: Достигнућа Конвенције о заштити светске културне и природне баштине • 50 година трајања, Допринос образовних програма у очувању културне и природне баштине • модели за унапређење знања и Улога Светске културне и природне баштине суочене са глобалним изазовима, покрене и покуша да пружи одговоре који могу да утичу на будућност заштите добара светске баштине, а тиме и на делотворне политике очувања наслеђа у целини.

Конвенција о заштити светске културне и природне баштине, усвојена 1972. године, коју су током педесет година трајања унапређивале и оснаживале друге конвенције и препоруке, обавезује и данас као и у будућих 50 година, стимулисање „међу својим народима“ поштовање и уважавање културне и природне баштине путем јачања образовних и информативних програма.

др Владимир Мако, редовни професор
др Невена Дебљовић Ристић, доцент

Heritage Convention, today rests on the principles of sustainable development and change management and integrates heritage conservation with environmental, economic and social goals.

Therefore, this scientific conference, covering three thematic units: Achievements of the Convention on the Protection of World Cultural and Natural Heritage • 50 years of existence, Contribution of educational programs in the preservation of cultural and natural heritage • Models for improving knowledge and the role of World Cultural and Natural Heritage in the face of global challenges, aims to initiate and try to provide answers that can influence the future of the protection of world heritage assets, and thus effective heritage conservation policies as a whole.

The Convention on the Protection of the World's Cultural and Natural Heritage adopted in 1972, which was improved and strengthened by other conventions and recommendations during its fifty years of existence, obliges today as well as in the next 50 years to stimulate respect and appreciation of the cultural and natural heritage “among its nations” by strengthening educational and informational programs.

Dr. Vladimir Mako, Full Professor
Dr. Nevena Debljović Ristić, Assistant Professor

ПРОГРАМ КОНФЕРЕНЦИЈЕ • PROGRAM KONFERENCIJE • CONFERENCE PROGRAMME

PRVI DAN (Četvrtak, 8. DECEMBAR)

FIRST DAY (Thursday, DECEMBER 8)

SVEČANA SALA TEHNIČKOG FAKULTETA NA II SPRATU

CEREMONIAL HALL OF THE FACULTY OF CIVIL ENGINEERING
ON THE SECOND FLOOR

10:00 – 10:30

Registracija učesnika

Registration of participants

10:30 – 11:00

Otvaranje skupa i pozdravne reči

Opening of the Conference and welcome speech

Prof. dr Ana Nikezić, prodekan za nauku i saradnju sa Univerzitetom

Prof. Dr. Ana Nikezić, Vice-dean for Science and Cooperation with the University

Prof. dr Vladimir Mako, rukovodilac Departmana ITAU

Prof. Dr. Vladimir Mako, Head of the Department for History and Theory of Architecture and Art, BU-AF

Siniša Šešum, direktor UNESCO Antena kancelarije u Sarajevu

Siniša Šešum, Director of the UNESCO Antenna Office in Sarajevo

Jasna Zrnović, generalni sekretar Nacionalne komisije za saradnju sa Uneskom

Jasna Zrnović, Secretary General of the National Commission for Cooperation with UNESCO

Danijela Vanušić, pomoćnik ministra kulture

Danijela Vanušić, Assistant Minister of Culture

11:00 – 14:00

I Dostignuća Konvencije o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine • 50 godina trajanja

Achievements of the Convention on the Protection of World Cultural and Natural Heritage • 50 Years of Duration

PRESEDAVAJU VLADIMIR MAKO I SLAVICA VUJOVIĆ

CHAIRPERSONS VLADIMIR MAKO AND SLAVICA VUJOVIĆ

Nevena Debljović Ristić, Procesi promena u razumevanju i očuvanju kulturne baštine sveta – prethodnih pola veka

Nevena Debljović Ristić, The Processes of Change in Understanding of World Heritage – The Previous Half of the Century

Marina Nešković, Stari Ras sa Sopoćanima – iskustva u očuvanju Svetskog kulturnog nasleđa

Marina Nešković, Stari Ras with the Sopoćani Monastery – Experiences in Preserving the World Cultural Heritage

Ilija Lalošević, Zaštita prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora na Listi Svjetske Baštine

Ilija Lalošević, Protection of the Natural and Culturo-Historical Region of Kotor on the World Heritage List

Radoslav Bužančić, Dioklecijanova Palača, obnova J-I kvadranta

Radoslav Bužančić, Diocletian's Palace, Restoration of the J-I Quadrant

Zoran Pavlov, Autentičnost, integritet i upravljanje svetskim nasleđem u nacionalnom kontekstu – Prirodno i kulturno nasleđe Ohridskog Regiona

Zoran Pavlov, Authenticity, Integrity and Management of World Heritage in the National Context – Natural and Cultural Heritage of the Ohrid Region

Pauza / Break

PRESEDAVAJU DUBRAVKA ĐUKANOVIĆ I ILIJA LALOŠEVIĆ
CHAIRPERSONS DUBRAVKA ĐUKANOVIĆ AND ILIJA LALOŠEVIĆ

Sanja Kesić Ristić, Konvencija o zaštiti Svetske baštine kao interni instrument za čuvanje nasleđa

Sanja Kesić Ristić, The Convention on the Protection of World Heritage as an Internal Instrument for Preserving Heritage

Slavica Vujović, Kulturni predeo Bača – izazovi na putu do nominacije dobra za upis na Listu svetske kulturne i prirodne baštine

Slavica Vujović, Cultural Region of Bač – Challenges on the Way to the Nomination of the Property for Inclusion on the World Cultural and Natural Heritage List

Vladimir Džamić, Lista Svetskog nasleđa i kulturna dobra u Srbiji – prvih pola veka

Vladimir Džamić, World Heritage List and Cultural Assets in Serbia – the First Half of the Century

Maja Đorđević, Stećci, srednjovekovni nadgrobni spomenici – kulturno nasleđe pokretač međdržavnog povezivanja

Maja Đorđević, Stećci, Medieval Tombstones – Cultural Heritage, the Driver of Interstate Connection

14:00 – 15:30

SVEČANA SALA 200 ARHITEKTONSKOG FAKULTETA NA III SPRATU
CEREMONIAL HALL 200 OF THE FACULTY OF ARCHITECTURE
ON THE THIRD FLOOR

Otvaranje izložbe studentskih radova

Opening of the exhibition of student works

15:30 – 18:00

II Doprinos obrazovnih programa u očuvanju kulturne i prirodne baštine • modeli za unapređenje znanja

II Contribution of Educational Programs to the Preservation of Cultural and Natural Heritage • Models for Improving Knowledge

PRESEDAVAJU MARINA NEŠKOVIĆ I IRENA KULETIN ČULAFIĆ
CHAIRPERSONS MARINA NEŠKOVIĆ AND IRENA KULETIN ČULAFIĆ

Marko Nikolić, Pravci unapredjenja edukacije iz oblasti proučavanja i očuvanja kulturne i prirodne baštine na Univerzitetu u Beogradu – Arhitektonskom fakultetu

Marko Nikolić, Directions for Improving Education in the Field of Study and Preservation of Cultural and Natural Heritage at the University of Belgrade – Faculty of Architecture

Dubravka Đukanović, Obrazovanje i specijalizacija konzervatora – perspektiva struke i očuvanja nasleđa

Dubravka Đukanović, Education and Specialization of Conservators – the Perspective of the Profession and Heritage Preservation

Milijana Okilj, Uloga obrazovanja u očuvanju graditeljskog nasljeđa u prevazilaženju jaza među teorije i prakse

Milijana Okilj, The Role of Education on the Preservation of Architectural Heritage in Overcoming the Gap Between Theory and Practice

Arhimandrit Tihon Rakićević, Miljana Matić, Digitalna Studenica: ka novim modelima unapređenja znanja, očuvanja i promocije kulturne baštine Manastira Studenice

Archimandrite Tihon Rakićević, Miljana Matić, Digital Studenica: Towards New Models of Knowledge Improvement, Preservation and Promotion of Cultural Heritage of Studenica Monastery

Pauza / Break

**PRESEDAVAJU NEVENA DEBLJOVIĆ RISTIĆ
I ALEKSANDAR DAJKOVIĆ**

CHAIRPERSONS NEVENA DEBLJOVIĆ RISTIĆ
AND ALEKSANDAR DAJKOVIĆ

**Tatjana Koprivica, Obrazovni programi u funkciji očuvanja i
prezentacije kulturne baštine Crne Gore**

Tatjana Koprivica, Educational Programs in the Function of
Preservation and Presentation of the Cultural Heritage of
Montenegro

**Anica Draganić, Maria Siladji, Interdisciplinarnе
studije nasleđa – Jean Monnet Module**

Anica Draganić, Maria Siladji, Interdisciplinary
Heritage Studies – Jean Monnet Module

**Magdalena Dragović, Jelena Bogdanović, Dušan Isailović,
Digitalno modelovanje objekata kulturnog nasleđa –
HBIM na primeru manastira Studenice**

Magdalena Dragović, Jelena Bogdanović, Dušan Isailović,
Heritage Building Information Modeling (HBIM) of
the Katholikon of the Studenica Monastery

**DRUGI DAN (Petak, 9. DECEMBAR)
SECOND DAY (Friday, DECEMBER 9)**

SVEČANA SALA 200 ARHITEKTONSKOG FAKULTETA NA III SPRATU
CEREMONIAL HALL 200 OF THE FACULTY OF ARCHITECTURE
ON THE THIRD FLOOR

10:00 – 13:00

**III Uloga Svetske kulturne i prirodne baštine suočene sa globalnim
izazovima**

III The Role of the World Cultural and Natural Heritage Faced with
Global Challenges

PRESEDAVAJU MARKO NIKOLIĆ I MILIJANA OKILJ
CHAIRPERSONS MARKO NIKOLIĆ AND MILIJANA OKILJ

**Irena Kuletin Čulafić, Svetska baština i pojam okruženja/životne
sredine – etičke i estetske perspektive**

Irena Kuletin Čulafić, World Heritage and the Concept of
Environment – Ethical and Aesthetic Perspectives

**Tanja D. Conley, Univerzalna vrednost u doba inkluzivne
zaštite: za ili protiv Evrope**

Tanja D. Conley, Universal Value in the Age of Inclusive Protection:
For or Against Europe

**Milica Nikolić, Svjetska baština – željeni cilj i neželjeni mehanizam
očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti**

Milica Nikolić, World Heritage – the Desired Goal and Unwanted
Mechanism of Preservation of Natural and Cultural Values

**Jelena Pavličić Šarić, Ugroženost Svetske kulturne baštine u
vremenima krize i sukoba**

Jelena Pavličić Šarić, Endangerment of World Cultural Heritage in
Times of Crisis and Conflict

Višnja Kisić, Goran Tomka, Svetska baština u post-antropocentričnim svetu

Višnja Kisić, Goran Tomka, World Heritage in a Post-Anthropocentric World

Pauza / Break

13:00 – 14:30

PRESEDAVAJU VIŠNJA KISIĆ I TATJANA KOPRIVICA

CHAIRPERSONS VIŠNJA KISIĆ AND TATJANA KOPRIVICA

Angela Diceglie, Custode Silvio Fioriello, Kulturni pejzaž centralne Apulije i Uneskovo nasleđe: od Kastela Monte do via Apija i Trajana. Prošlost, sadašnjost ... povratak u budućnost!

Angela Diceglie, Custode Silvio Fioriello, Landscapes of Central Apulia and UNESCO Heritage: from Castel del Monte to the viae Appia and Traiana. Past, Present and... Back to the future!

Aleksandar Dajković, Analiza mehanizama zaštite UNESCO lokaliteta na primjeru Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora: mogućnosti primjene na zaštićenim lokalitetima prirode u Crnoj Gori i Italiji

Aleksandar Dajković, Analysis of Mechanisms for the Protection of UNESCO Sites on the Example of the Natural and Cultural-Historical Area of Kotor: the Use of in Protected Natural Sites in Montenegro and Italy

Zorica Čubrović, Istraživanja, konzervatorsko-restauratorski tretmani i prezentacija spomenika u okviru Svetske baštine – Case study srednjovjekovna crkva Sv. Mihaila u Starom gradu Kotoru

Zorica Čubrović, Research, Conservation-Restoration Treatments and Presentation of Monuments within World Heritage – Case Study Medieval Church of St. Michael in the old town of Kotor

Slobodan Radovanović, Uloga i mesto izvodjenja konzervatorskih/restauratorskih tretmana na lokacijama Svetske baštine različitih epoha – Case study – Crkva Svetog Pavla i zgrada Starog zatvora u Starom gradu Kotoru

Slobodan Radovanović, The Role and Place of Performing Conservation/Restoration Treatments at World Heritage Sites of Different Eras – Case Study – St. Paul's Church and the Building of the Old Prison in the Old Town of Kotor

Dejan Radovanović, Smederevska tvrđava od prestonog grada do Svetske baštine

Dejan Radovanović, Smederevo Fortress from Capital City to World Heritage

14:30 – 15.30

Pauza / Break

15.30 – 18.00

PHD Talks

Komentatori Tanja D. Conley i Marko Nikolić

Commentators Tanja D. Conley and Marko Nikolić

Diskusija

Discussion

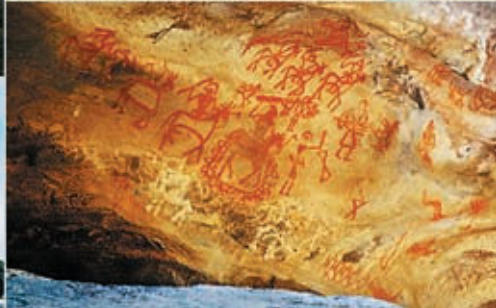
Zatvaranje Konferencije

Closing of the Conference

I ДОСТИГНУЋА КОНВЕНЦИЈЕ О ЗАШТИТИ СВЕТСКЕ КУЛТУРНЕ И ПРИРОДНЕ БАШТИНЕ
50 ГОДИНА ТРАЈАЊА

I DOSTIGNUĆA KONVENCIJE O ZAŠTITI SVETSKE KULTURNE I PRIRODNE BAŠTINE
50 GODINA TRAJANJA

I ACHIEVEMENTS OF THE CONVENTION ON THE PROTECTION OF WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE
50 YEARS OF DURATION

ДР НЕВЕНА ДЕБЉОВИЋ РИСТИЋ

Универзитет у Београду
Архитектонски факултет

Процес промена у разумевању и очувању културне баштине света у претходних пола века

Конвенција о заштити Светске културне и природне баштине представља међународни споразум којим се негује нераскидива веза са прошлошћу различитих култура и народа света, тежи за сагласјем данашњице са остацима прошлости, али и који указује на подизање глобалне свести о идентитетима које наслеђе преноси генерацијама и оним које ће тек доћи. Разлози за њено дефинисање и усвајање пре пола века, леже у угрожености и претњама од нестајања јединственог културног и природног наслеђа. Иако се опасности и конфликти по културно и природно наслеђе данас уочавају и испољавају у сложеним облицима, њена примарна мисија у препознавању и очувању изузетне универзалне вредности, без обзира на географске границе и културолошке удаљености и даље стоји у средишту њеног трајања. Циљ овог рада да се кроз карактеристичан одабир локација уписаних на Листу Светске баштине прикажу процеси промена у политикама заштите праћени међународним конвенцијама и документима које су допринеле проширењу разумевања културне баштине, али и појава одрживости праћена политичким импликацијама перманентног развоја.

У намери да велика међународна коалиција ојача у одговорном очувању локација светске баштине, које због својих природних одлика, културне, уметничке и историјске важности и/или духовне знаковитости надилазе границе, биће изнова осветљен значај чл. 27 Конвенције, да се путем образовања штите и чувају докази различитости, али и негује достојанство свих култура и народа света.

Кључне речи: изузетна универзална вредност, угроженост, образовање, одговорност, одрживост.

DR. NEVENA DEBLJOVIĆ RISTIĆ

University of Belgrade
Faculty of Architecture

The Process of Changes in the Understanding and Preservation of the Cultural Heritage of the World in the Previous Half Century

The Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage is an international agreement that fosters an inseparable connection with the past of different cultures and peoples of the world, strives for the harmony of the present with the remains of the past, but also indicates the raising of global awareness of the identities that heritage transmits to generations and those that will yet to come. The reasons for its definition and adoption half a century ago lie in the endangerment and threats of the disappearance of the unique cultural and natural heritage. Although dangers and conflicts for cultural and natural heritage are observed and manifested in complex forms today, its primary mission in recognizing and preserving exceptional universal value, regardless of geographic boundaries and cultural distances, is still at the center of its existence. The aim of this work is to show, through a characteristic selection of locations inscribed on the World Heritage List, the processes of changes in protection policies accompanied by international conventions and documents that contributed to the expansion of understanding of cultural heritage, but also the emergence of sustainability accompanied by the political implications of permanent development. In order to strengthen the large international coalition in the responsible preservation of world heritage sites, which due to their natural features, cultural, artistic and historical importance and/or spiritual significance transcend borders, the importance of Art. 27 of the Convention, to protect and preserve evidence of diversity through education, but also to nurture the dignity of all cultures and peoples of the world.

Keywords: outstanding universal value, vulnerability, education, responsibility, sustainability.

Др Невена Дебљовић Ристић доцент је Архитектонског факултета Универзитета у Београду од 2021. године на Департману за историју и теорију архитектуре и уметности. На истом факултету је дипломирала и докторирала. Свој професионални пут започела је у Републичком заводу за заштиту споменика културе (2000) У овој институцији достиже највише звање архитекта конзерватор саветник (2012–2021). Аутор је многих конзерваторско-рестаураторских пројеката. За манастире Студеница (12. век) и Сопоћане (13. век) UNESCO WHS, била је координатор стручних тимова и руководилац архитектонских истраживања, израде пројеката и праћења извођења радова (2009–2021).

Коаутор је већег броја студија заштите непокретних културних добара за просторне планове, међу којима је Просторни план посебне намене манастира Студенице (2018). Била је ко-руководилац израде Плана управљања за UNESCO World Heritage – Monastery Studenica (2018/2019) и члан стручног тима израде Плана управљања ризицима за Манастир Студеницу (2019). Објавила је бројне чланке у међународним и домаћим научним часописима. Током своје каријере учествовала је на већем броју међународних научних конференција. Члан је редакција више научних и стручних часописа, члан је Извршног одбора ИКОМОС Србија, члан ДКС и ИКС.

Dr. Nevena Debljović Ristić is an assistant professor at the Faculty of Architecture of the University of Belgrade since 2021 at the Department of History and Theory of Architecture and Art. She graduated and received her doctorate from the same faculty. She began her professional career at the Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments – Belgrade (2000). In this institution, she achieved the highest rank as an architect, conservation advisor (2012–2021). She is the author of many conservation and restoration projects. For the Studenica (12th century) and Sopoćani (13th century) UNESCO WHS monasteries, she was the coordinator of professional teams and the manager of architectural research, project development and monitoring of works (2009–2021).

She is the co-author of a large number of studies on the protection of immovable cultural assets for spatial plans, among which is the Spatial Plan for the Special Purpose of Studenica Monastery (2018). She was the co-leader of the development of the Management Plan for the UNESCO World Heritage - Studenica Monastery (2018/2019) and a member of the expert team for the development of the Risk Management Plan for the Studenica Monastery (2019). She has published numerous articles in international and national scholarly journals. During her career, she has taken part in numerous international scholarly conferences. She received the annual award of the Association of Conservators of Serbia in 2018. She is a member of the editorial boards of several scientific and professional journals, she is a member of the Executive Board of ICOMOS Serbia, as well as the Association of Conservators of Serbia and the Chamber of Engineers of Serbia.

ДР МАРИНА НЕШКОВИЋ

Републички завод за заштиту споменика културе
Београд, Србија

Стари Рас са Сопоћанима – искуства у очувању Светског културног наслеђа

Стари Рас са Сопоћанима непосредно пошто је заштићен као просторна културно-историјска целина, новоустановљена врста културних добара у оквиру националног законодавства, 1979. године постао је и део светског културног наслеђа. Резултати истраживања и конзерваторски радови који су се на овом подручју одвијали били су основ за вредновање простора као управног седишта средњовековне Србије. Најзначајнији појединачни споменици: црква Светог Петра, утврђење Градина са Трговиштем, манастир Ђурђеви Ступови и манастир Сопоћани били су истакнути у тексту номинације за Листу светске баштине као репрезенти основне споменичке вредности.

Република Србија, као новоформирана држава после распада Југославије, ратификовала је Конвенцију о заштити Светске културне и природне баштине 2001. године и преузела све обавезе везане за добро Стари Рас са Сопоћанима.

У раду ће бити објашњене активности које су се од тада одвијале као одговор на захтеве и обавезе, у међувремену донете и уграђене у документа за примену Конвенције, као што су: ретроспективно идентификовање просторног обухвата, извештавање о стању конзервације, провера изузетних универзалних вредности, решавање питања управљања. Поред тога, на примеру конкретних промена – како на појединачним споменицима тако и на добру у целини – биће приказан начин на који су се решавала питања очувања наслеђа везана за обавезе према Унеску, често условљена ограничењима која су произилазила из националног законодавства.

Кључне речи: статус културног добра, стање конзервације, провера вредности, очување, управљање

DR. MARINA NEŠKOVIĆ

Institute for the Protection of Cultural Monuments
Belgrade, Serbia

Stari Ras with the Sopoćani Monastery – Experiences in Preserving the World Cultural Heritage

Stari Ras with Sopoćani, immediately after it was protected as a spatial cultural-historical unit, a newly established type of cultural assets within the framework of the national legislation, in 1979 became part of the world cultural heritage. The results of the research and the conservation work that took place in this area were the basis for evaluating the area as the administrative seat of medieval Serbia. The most significant individual monuments: St. Peter's Church, Gradina fortress with Trgovište, Đurđevi Stupovi monastery and Sopoćani monastery were highlighted in the text of the nomination for the World Heritage List as representative of the basic monument value.

The Republic of Serbia, as a newly formed state after the breakup of Yugoslavia, ratified the Convention on the Protection of World Cultural and Natural Heritage in 2001 and assumed all obligations related to the good of Stari Ras with Sopoćani.

The paper will explain the activities that have taken place since then in response to requests and obligations, in the meantime adopted and incorporated into documents for the implementation of the Convention, such as: retrospective identification of spatial scope, reporting on the state of conservation, checking of outstanding universal values, so living management issues.

In addition, on the example of specific changes - both to individual monuments and to the property as a whole - it will be shown the way in which heritage conservation issues related to obligations towards UNESCO were resolved, often conditioned by restrictions arising from national legislation.

Keywords: status of cultural property, state of conservation, value verification, conservation, management

Др Марина Нешковић је дипломирала на Архитектонском факултету Универзитета у Београду, где је одбранила докторску дисертацију „Заштита и ревитализација Београдске тврђаве као историјског језгра града“. Рад у области заштите градитељског наслеђа започела као студент 1980. године, снимањима на терену и израдом документације, а наставила у оквиру установа заштите. У Заводу за заштиту споменика културе града Београда, од 1995. до 2007. ради на истраживањима, конзерваторско-рестаураторским пројектима и извођењу радова на средњовековним и бастioniм фортификацијама и појединачним објектима Београдске тврђаве. Запослена је у Републичком заводу за заштиту споменика културе од 2007. године у звању саветника, где руководи пословима заштите просторне културно-историјске целине Стари Рас са Сопоћанима, културног добра на Листи светске баштине, као и других споменика средњовековног сакралног градитељства. Резултате свога рада публикује у стручним и научним часописима и представља на националним и међународним скуповима и конференцијама. За пројекат реконструкције јужне куле – звоника цркве Светог Петра у Бијелом Пољу награђена је 2014. године Златном мистријом, наградом Секције архитеката Друштва конзерватора Србије из Фонда професора арх. Милорада Димитријевића. Добитница је Велике награде Друштва конзерватора Србије у 2019. години. 2021. године публиковала монографију „Београдска тврђава – од војног утврђења до споменика културе“.

Dr. Marina Nešković graduated from the Faculty of Architecture of the University of Belgrade, where she defended her doctoral dissertation „Protection and Revitalization of the Belgrade Fortress as the Historical Core of the City.“ She began her work in the field of architectural heritage protection as a student in 1980, recording in the field and creating documentation, and continued within the framework of protection institutions. In the Institute for the Protection of Cultural Monuments of the City of Belgrade, from 1995 to 2007, she worked on research, conservation-restoration projects and execution of works on medieval and bastion fortifications and individual buildings of the Belgrade Fortress. She has been employed at the Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments since 2007 as an advisor, where she manages the protection of the spatial cultural-historical complex Stari Ras with Sopoćani, a cultural asset on the World Heritage List, as well as other monuments of medieval sacral architecture. She publishes the results of her work in professional and scientific journals and presents them at national and international gatherings and conferences. In 2014, she was awarded the Golden Towel, an award of the Architects' Section of the Association of Conservators of Serbia from the Fund of Professor Arch. Milorad Dimitrijević. She is the winner of the Grand Prize of the Association of Conservators of Serbia in 2019. In 2021, she published the monograph „Belgrade Fortress - from a Military Fortification to a Cultural Monument“.

DR ILIJA LALOŠEVIĆ

Arhitektonski fakultet u Podgorici

Univerzitet Crne Gore

Zaštita prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora na Listi svjetske baštine

U ovom radu primenjen je multidisciplinarni pristup zaštiti i revitalizaciji baštine kotorske regije koja je upisana na Uneskovu Listu svjetske baštine. Izložena su osnovna stanovišta zaštite, revitalizacije i održivog razvoja kulturnog nasleđa. Najsveobuhvatniji rezultati, u oblasti proučavanja kulturnog nasleđa, očuvanja i revitalizacije, u okviru zaštićenog područja do sada su postignuti u starogradskom jezgu Perasta, a posebno kotorskom starom urbanom jezgu u okviru srednjovekovnih gradskih bedema.

Do sada su izvedena istraživanja, kao i brojne studije i restauratorski radovi „lege artis“ na sakralnim objektima, stambenim cjelinama i utvrđenjima. S druge strane evidentna su kritička mišljenja o investicionim radovima na izgradnji novih stambenih zgrada, kompleksa i drugih neodgovarajućih investicija. Zbog nekontrolisane i intezivne urbanizacije i neadekvatnih planskih aktivnosti, posebnu pažnju treba obratiti i posebnim procedurama urbane kohezivacije, očuvanja i revitalizacije kulturnog pejzaža, turističkim aktivnostima i drugim pitanjima koja su povezana sa kriterijumima i standardima međunarodne zajednice.

Ključne riječi: Bokakotorska, Kotor, svjetska baština, zaštita kulturne baštine

DR. ILIJA LALOŠEVIĆ

Faculty of Architecture in Podgorica

University of Montenegro

Protection of the Natural and Culture-Historical Region of Kotor on the World Heritage List

The paper contains multidisciplinary approach on the protection and revitalization of the heritage of the Kotor region inserted in the UNESCO World Heritage List. In the text the basic standpoints for the protection, revitalization and sustainable development of the cultural heritage are exposed.

The most comprehensive results, in the field of the cultural heritage studies, preservation and revitalization, within protected region so far have been achieved in the old towns Perast, and especially Kotor old urban core, historical nucleus within the medieval town ramparts.

Researches, studies and „lege artis“ restoration works were performed on sacral buildings, residential ensembles and fortifications. Contrary, regarding investment works concerning construction of the massive new residential buildings, condo apartment complexes and other unappropriated developer's activities, critical opinions are evident.

Because of the treats of intensive uncontrolled urbanization and nonadequate planning activities, special attention should be paid to the delicate procedure of urban conservation, preservation and revitalization of cultural landscape, tourism activities and other issues according the criteria and standards of international community.

Keywords: Bokakotorska Bay, Kotor, world heritage, historic preservation

Dr Ilija Lalošević diplomirao je na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, Doktorat iz oblasti „Fortifikaciona arhitektura Boka Kotorske od XV do kraja XVIII vijeka“ odbranio je na istom fakultetu 2005. U periodu od februara do juna 1990. g. završio je specijalizaciju „Arhitektonska konzervacija“ u Međunarodnom centru za studije za štite i restoracije kulturnih dobara – ICCROM u Rimu. Koristio je Program Fulbrightove stipendije za boravak na Univerzitetu Pensilvanije u Filadelfiji (SAD), postdoktorske studije, u periodu februar-novembar 2007. gdje je izvodio nastavu i sproveo istraživanja.

Zaposlio se u Opštinskom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Kotoru 1985. U periodu od 1999. do 2004. obavljao je funkciju direktora Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Kotor, a od 2004. do 2007. naučnog savjetnika (od prelaska na Univerzitet 2006). U toku rada u Zavodu učestvovao je na više seminara, savjetovanja i naučnih skupova u zemlji i inostranstvu, između ostalih u organizaciji Evropskog univerzitetskog centra za kultumu baštinu (CUEBS) – Ravello, GETTY Konzervativnog instituta (SAD), Regiona Toskane – Firenca, Savjeta Evrope, UNESCO-a i napisao više objavljenih i neobjavljenih stručnih i naučnih radova. Od 2017. je redovni profesor na predmetima u vezi istorije arhitekture i zaštita kulturnog nasleđa. Autor je velikog broja naučnih monografija i članaka u brojnim časopisima, učestvovao je na brojnim kongresima i simpozijumima.

Dr. Ilija Lalošević graduated from the Faculty of Architecture of the University of Belgrade. He defended his doctoral dissertation „Fortification Architecture of Boka Kotorska from the 15th to the End of the 18th Century“ at the same faculty in 2005. In the period from February to June 1990, he completed the „Architectural Conservation“ specialization at the International Center for Studies in the Protection and Restoration of Cultural Property - ICCROM in Rome. He used the Fulbright Scholarship Program to stay at the University of Pennsylvania in Philadelphia (USA), postdoctoral studies, in the period February-November 2007, where he taught and conducted research.

He got a job at the Municipal Institute for the Protection of Cultural Monuments in Kotor in 1985. In the period from 1999 to 2004, he served as the director of the Regional Institute for the Protection of Cultural Monuments in Kotor, and from 2004 to 2007 as a scientific advisor (since moving to the University in 2006). While working at the Institute, he participated in several seminars, consultations and scientific gatherings in the country and abroad, among others organized by the European University Center for Cultural Heritage (CUEBS) - Ravello, GETTY Conservation Institute (USA), Region of Tuscany - Florence, Council of Europe, UNESCO and wrote several published and unpublished professional and scientific works. Since 2017, he has been a full professor on courses related to the history of architecture and the protection of cultural heritage. He is the author of a large number of scientific monographs and articles in numerous journals, and has participated in numerous congresses and symposiums.

DR RADOSLAV BUŽANČIĆ

Ministarstvo kulture Hrvatske

Konzervatorski odjel u Splitu

Dioklecijanova Palača, obnova J-I kvadranta

Porodbovne Peristila, Dioklecijanova ulazna, ostataka tolosa i Malog hrama koji se nalaze u središtu carske palače posljednjih desetljeća, nastavljena je obnova JI kvadranta Dioklecijanove palače koja je prije pedeset godina bila zaustavljena zbog opasnosti da se sruše kuće uz JI kulu kojima su arheološkim istraživanjima potkopani temelji. Novom obnovo, nekadašnjeg Dioklecijanova ulaza, započela je pred nekoliko godina nakon obnove Peristila Palače. Obnova mauzoleja otpočela je čišćenjem i restauracijom kasnoantičke kamene plastike, primjenom laserske tehnologije. U sklopu obnove unutrašnjosti mauzoleja restaurirani su reljefi friza 4. st. i njegove zidne plohe.

Posebno zanimljiv arhitektonski dio mauzoleja je kupola 4. st, za koju postoje različite teorije o načinu gradnje. Novim preciznim arhitektonskim snimanjem utvrđene su deformacije koje mogu ukazati na prepravke u vršnom dijelu kupole i njenu izvođu gradnju. Pod je u 13. st. popločan novim pločama ispod kojih se mjestimično sačuvao kasnoantički opus sectile marmoreum s geometrijskim uzorkom. Provedena su arheološka istraživanja njegovih slojeva, pronađene te se re mozaika kupole i restavrirane substrukcije. Na mauzoleju se može pratiti razvitak restauratorskih metoda jer se njegova obnova provodila od druge polovine 19. st. do danas. Radovi se upravo odvijaju na konzervaciji južnog zida Palače s JI kulom u kojem će se prezetirati njena povijest.

Ključne reči: UNESCO, Dioklecijanova palača Split, restauracija, zaštita baštine

DR. RADOSLAV BUŽANČIĆ

Ministry of Culture of Croatia

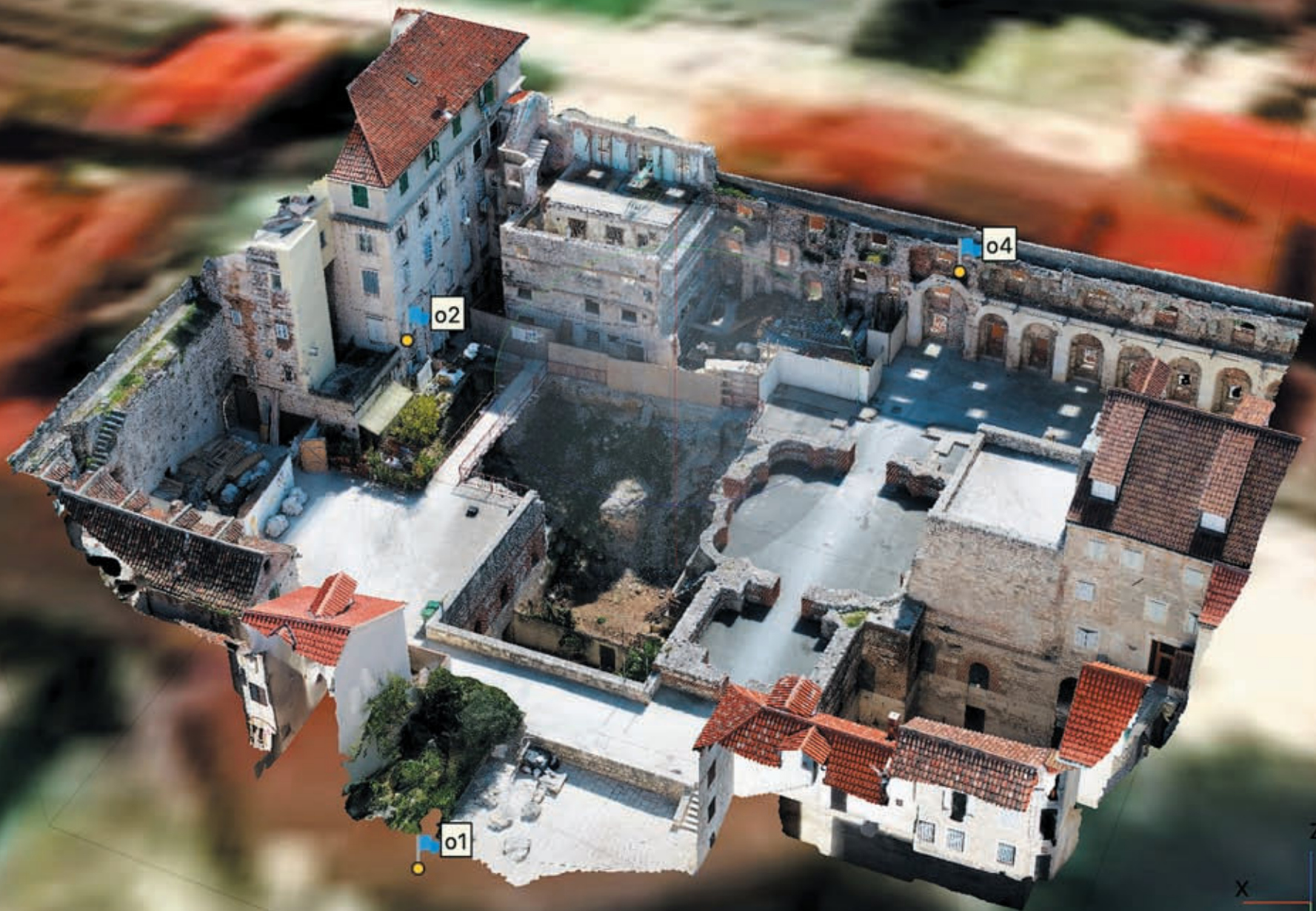
Department of Conservation in Split

Diocletian's Palace, Restoration of the J-I Quadrant

In addition to the restoration of the Peristyle, Diocletian's mausoleum, the remains of the tholos and the Small Temple, which are located in the center of the imperial palace in recent decades, the restoration of the SE quadrant of Diocletian's palace was continued, which was stopped fifty years ago due to the danger of collapsing the houses next to the SE tower, which were undermined by archaeological research. The new restoration of the former Diocletian's mausoleum began a few years ago after the restoration of the Peristyle of the Palace. The restoration of the mausoleum began with the cleaning and restoration of late antique stone plastic, using laser technology. As part of the renovation of the interior of the mausoleum, the frieze reliefs of the 4th century were restored, as well as its wall surfaces.

A particularly interesting architectural part of the mausoleum is the 4th century dome, for which there are different theories about the construction method. With a new precise architectural recording, deformations were determined that may indicate alterations in the final part of the dome and its original construction. In the 13th century, the floor was paved with new slabs, under which in places the late antique opus sectile marmoreum with a geometric pattern has been preserved. Archaeological research of its layers was carried out, tesserae of dome mosaics and restored substructures were found. The development of restoration methods can be traced on the mausoleum, because its renovation was carried out from the second half of the 19th century till today. Work is currently underway on the conservation of the southern wall of the Palace with the JI tower, where its history will be presented.

Keywords: UNESCO, Diocletian's Palace Split, restoration, heritage protection

o2

o4

o1

X

Z

Dr Radoslav Bužančić završio je Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, a na istom fakultetu 2008. godine dobio je doktorat. Dana 10. prosinca 2009. izabran je u naslovno znanstveno-nastavno zvanje docenta na Filozofskom fakultetu u Splitu. Od 1984. godine radi kao konzervator u Splitu. Kao viši savjetnik konzervator bio je voditelj odjela za istraživačko-dokumentacijski rad, a 1999. godine postao je voditelj splitskog odjela i donaćelnik Konzervatorskog odjela u Splitu. Od 2006. godine pročelnik je Konzervatorskog odjela u Trogiru. Od 2010. godine pročelnik je konzervatorskog odjela u Splitu. U bazi podataka znanstvenih radnika Ministarstva znanosti i tehnologije vodi se pod matičnim brojem EZRA – 209 460.

Autor je brojnih znanstvenih knjiga i radova s područja povijesti umjetnosti i arhitekture, od antike do devetnaestog stoljeća. Najveći broj radova je iz područja antičke, romaničke i renesansne umjetnosti. Član je brojnih strukovnih udruga među kojima i ICOMOS-a i ICOM-a. Bužančić je UNESCO-v Site Manager za „Historical Complex of Split with the Diocletian's Palace“ i „Stari Grad Plain“. Od 2000. godine vodi obnovu Dioklecijanove Palače, Dioklecijanov Triklinij, Mauzolej i Zapadni tolos, J-I kvadrant Palače s Podrumima, itd.

Za svoj rad na području spomeničke baštine dobio je brojna priznanja i nagrade: nagrada „Vicko Andrić“, 1994. godine, kolektivna nagrada „Vicko Andrić“ 2001. godine, „Europa Nostra Award“, 2002. godine za restauraciju kapele sv. Ivana u Trogiru, nagrada grada Trogira, 2007. godine, nagradu grada Splita 2013. godine. Odlikovan je odličjem Danice s likom Marka Marulića za posebne zasluge u kulturi, 1996. godine.

Dr. Radoslav Bužančić graduated from the Faculty of Architecture of the University of Zagreb, and in 2008 he received his doctorate from the same faculty. On December 10, 2009, he was selected to the titular scientific-teaching title of assistant professor at the Faculty of Philosophy in Split.

Since 1984, he has been working as a conservator in Split. As a senior conservator advisor, he was the head of the department for research and documentation work, and in 1999 he became the head of the Split department and deputy head of the Conservation Department in Split. Since 2006, he has been the head of the Conservation Department in Trogir. Since 2010, he has been the head of the conservation department in Split. In the database of scientific workers of the Ministry of Science and Technology, he is registered under the registration number EZRA - 209 460.

He is the author of numerous scientific books and works on the history of art and architecture, from antiquity to the nineteenth century. The largest number of works are from the area of ancient, Romanesque and Renaissance art. He is a member of numerous professional associations, including ICOMOS and ICOM.

Bužančić is the UNESCO Site Manager for “Historical Complex of Split with the Diocletian's Palace” and “Stari Grad Plain”. Since 2000, he has been leading the restoration of Diocletian's Palace, Diocletian's Triclinium, Mausoleum and Western Tolos, the J-I quadrant of the Palace with Cellars, etc.

He received numerous recognitions and awards for his work in the area of monumental heritage: the “Vicko Andrić” award in 1994, the “Vicko Andrić” collective award in 2001, the “Europa Nostra Award” in 2002 for the restoration of the chapel of St. Ivan in Trogir, a award of the city of Trogir in 2007, a award of the city of Split in 2013. He was awarded the Danica medal with the image of Marko Marulić for special merits in culture in 1996.

MR ZORAN PAVLOV

Ministarstvo kulture Republike Severne Makedonije

Uprava za zaštitu kulturnog nasleđa

Autentičnost, integritet i upravljanje svetskim nasleđem u nacionalnom kontekstu – Prirodno i kulturno nasleđe Ohridskog Regiona

Izuzetna vrednost Ohridskog Regiona je u harmoničnoj interakciji prirode i čovekove kreativnosti koja je nastala kroz vreme, zbog čega je 1979. godine upisana na UNESCO-voj Listi svetske baštine kao prirodno, a 1980. godine kao mešovito dobro uključujući kulturno-istorijske vrednosti. Međutim, status prirodnog i kulturnog nasleđa Ohridskog regiona kao Svetsko nasleđe nije samo privilegija, već i moralna i civilizacijska obaveza i mogućnost za sadašnje i buduće generacije da doprinesu njegovom očuvanju, unapređenju i valorizaciji.

U ovom radu govorimo o poteškoćama koncepta konzervacije graditeljskog nasleđa koji je fokusiran na koncept autentičnosti u urbanom kontekstu, njegovo integritet i prirodstvo njihovo upravljanje kao svetsko nasleđe. Kako se u nacionalnom kontekstu prepoznaju glavni atributi izuzetne vrednosti – autentičnost, integritet i upravljanje? Ponekad govorimo o autentičnosti kao o posedovanju originalnog mesta u zajednici koju treba zaštititi, ipak, autentičnost još uvek predstavlja nejasan pojam ne samo u urbanističkim studijama već i konzervatorskoj praksi.

U ovom izlaganju ukazaćemo na pristup implementaciji UNESCO-ve Konvencije o očuvanju svetske baštine (1972) i ključne probleme u zaštiti kulturnog nasleđa, kao i izazove u vezi sa očuvanjem autentičnosti i integriteta kulturnog nasleđa koji su glavni stubovi izuzetne univerzalne vrednosti. Na primeru Ohridskog regiona, svetskog nasleđa, otvorićemo pitanja koja prouzrokuju izuzetne probleme – rešavanje tih problema i pristupa zaštiti kulturnih, arhitektonskih i urbanističkih vrednosti dobra u kontekstu međunarodnih konvencija – na koji način prepoznajemo univerzalne vrednosti i kako se prema tome odnose.

Ključne reči: Autentičnost, Svetsko nasleđe, Ohridski region, zaštita, upravljanje nasleđem

MSC ZORAN PAVLOV

Ministry of Culture of the Republic of North Macedonia

Administration for the Protection of Cultural Heritage

Authenticity, Integrity and Management of World Heritage in the National Context – Natural and Cultural Heritage of the Ohrid Region

The exceptional value of the Ohrid Region lies in the harmonious interaction of nature and human creativity that has developed over time, which is why it was inscribed on the UNESCO World Heritage List in 1979 as a natural, and in 1980 as a mixed asset including cultural and historical values. However, the status of the natural and cultural heritage of the Ohrid region as World Heritage is not only a privilege, but also a moral and civilizational obligation and an opportunity for current and future generations to contribute to its preservation, improvement and valorization.

In this paper, we talk about the difficulties of the concept of architectural heritage conservation, which is focused on the concept of authenticity in the urban context, its integrity and the precondition for the management as world heritage. Sometimes we talk about authenticity as having an original place in a community that needs to be protected, yet authenticity is still a vague concept not only in urban studies but also in conservation practice.

In this presentation, we will point out the approach to the implementation of the UNESCO Convention on the Preservation of World Heritage (1972) and key problems in the protection of cultural heritage, as well as challenges related to the preservation of the authenticity and integrity of cultural heritage, which are the main pillars of exceptional universal value. Using the example of the Ohrid region, a world heritage site, we will open the questions arising from conservation and restoration interventions and approaches to the protection of cultural, architectural and urban values of the property in the context of conventions.

Keywords: Authenticity, World Heritage, Ohrid region, protection, heritage management

Mr Zoran Pavlov je diplomirani istoričar umetnosti i arheolog. U periodu 1993–2005 radi u Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture Makedonije a od 2005. u Upravi za zaštitu kulturnog nasleđa (rukovodioc sektora). Rukovodio je i bio je član timova mnogobrojnih projekata za zaštitu kulturnog nasleđa kao i izradu laboratorija za valorizaciju spomenika. Magistrirao je na zaštiti Osmanlijskih spomenika na Gazi Univerzitetu u Ankari (Turska); stručno se usavršavao u ICCROM-u (Rim-Italija). U periodu 2013–2020 predaje predmet Teorija i istorija arhitekture, umetnost i dizajn na Amerikan koledžu – Fakultet za arhitekturu i dizajn – Skoplje; fokal point je za svetsko kulturno nasleđe u Makedoniji u okvirima UNESCO-a; predsednik je Komisije za upravljanje prirodnim i kulturnim nasleđem Ohridskog Regiona (od 2018.); koordinator je za izradu Plana upravljanja prirodnim i kulturnim nasleđem Ohridskog regiona; učesnik je u više programa, projekta i radionica u organizaciji Savjeta Evrope i UNESCO-a; član je Nacionalnog Komiteta IKOMOS Makedonija od 1997. (njegov predsednik u periodu 2008–2014). Objavio je više od 30 radova u domaćim i stranim časopisima i učestvovao na više međunarodnih kongresa, simpozijuma i konferencija.

Zoran Pavlov, MSc, is a graduate art historian and archaeologist. In the period 1993–2005, he worked in the Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments of Macedonia, and since 2005 in the Directorate for the Protection of Cultural Heritage (head of the sector). He managed and was a member of the teams of numerous projects for the protection of cultural heritage, as well as the preparation of studies for the valorization of monuments. He received his master's degree in the protection of Ottoman monuments in Gaza at the University of Ankara (Turkey); he trained professionally at ICCROM (Rome-Italy). In the period 2013-2020, he taught the course Theory and History of Architecture, Art and Design at the American College - Faculty of Architecture and Design - Skopje; the focal point is for the world cultural heritage in Macedonia within the framework of UNESCO; he is the president of the Commission for the Management of Natural and Cultural Heritage of the Ohrid Region (since 2018); he is the coordinator for the development of the Natural and Cultural Heritage Management Plan of the Ohrid Region; he is a participant in several programs, projects and workshops organized by the Council of Europe and UNESCO; he has been a member of the National Committee of IKOMOS Macedonia since 1997 (its president in the period 2008–2014). He published more than 30 papers in domestic and foreign journals and participated in several international congresses, symposiums and conferences.

САЊА КЕСИЋ РИСТИЋ

Републички завод за заштиту споменика културе
Београд, Србија

Конвенција о заштити Светске баштине као интерни инструмент за чување наслеђа

За 50 година постојања, Конвенција о заштити Светске баштине је у великој мери променила своју улогу и значај. Замишљена као алат којим ће се у будућности избећи масовна разарања настала током Првог и Другог светског рата, првих две и по деценије постојања Конвенција је деловала као напредно средство за заједничко очување културних и природних добара, највреднијих необновљивих ресурса човечанства. Међутим, крајем 20. и у 21. веку Конвенција је на више нивоа затајила. Данас се на ову, као и на друге вредности Светске баштине (изузетна универзална вредност добра, његов интегритет, аутентичност, природно и/или изграђено окружење...) већа пажња обраћа у финансијски богатијим срединама, где је политику заштите лакше имплементирати, пре свега због функционалнијег законодавства у свим секторима друштва. С друге стране, у мање напредним срединама и само поимање наслеђа је веома неразвијено, како на локалном тако и на ширим нивоима. Поред различитих врсти катастрофа, један од највећих проблема ипак представља недостатак примене стратешких циљева Конвенције, препознатих почетком 21. века као њене најважније допуне.

Кључне речи: конвенција, имплементација, политика заштите, стратешки циљеви, законодавство

SANJA KESIĆ RISTIĆ

Institute for the Protection of Cultural Monuments
Belgrade, Serbia

The Convention on the Protection of World Heritage as an Internal Instrument for Preserving Heritage

In its 50 years of existence, the Convention on the Protection of World Heritage has largely changed its role and importance. Conceived as a tool to avoid the mass destruction caused during the First and Second World Wars in the future, for the first two and a half decades of its existence, the Convention acted as an advanced tool for the joint preservation of cultural and natural assets, humanity's most valuable non-renewable resources. However, at the end of the 20th and into the 21st century, the Convention failed on several levels. Today, this, as well as other World Heritage values (exceptional universal value of the property, its integrity, authenticity, natural and/or built environment...) is given more attention in financially richer environments, where the protection policy is easier to implement, first of all due to more functional legislation in all sectors of society. On the other hand, in less advanced environments, even the very concept of heritage is very underdeveloped, both at local and wider levels. In addition to various types of disasters, one of the biggest problems is the lack of implementation of the strategic goals of the Convention, recognized at the beginning of the 21st century as its most important addition.

Keywords: convention, implementation, protection policy, strategic goals, legislation

Сања Кесић Ристић завршила је историју уметности на Филозофском факултету Универзитета у Београду (1987). Постдипломске студије похађала код проф. др Гордане Бабић. Од 1989. запослена је у Републичком заводу за заштиту споменика културе у Београду. Ради на истраживању средњовековног наслеђа и његовој заштити кроз планска документа. Објављује радове о историји српске средњовековне уметности и заштити непокретног културног наслеђа у домаћим и страним стручним публикацијама. Прати рад Унесковог Центра за Светску баштину од његовог оснивања 1992. као и имплементацију Конвенције у Србији. Радила на припреми више номинационих досијеа (Манастир Дечани, Српски средњовековни споменици на Косову и Метохији, Гамзиград – Felix Romulina). Focal point Националне комисије за сарадњу са Унеском била је до 2007. Организовала је и учествовала у неколико локалних и међународних радионица везаних за Светску Баштину. Секретар је и члан Извршног одбора Националног комитета ИКОМОС Србија 2010–2022.

Sanja Kesić Ristić completed Art History studies at the Faculty of Philosophy of the University of Belgrade (1987). She attended postgraduate studies with prof. dr. Gordana Babić. Since 1989, she has been employed at the Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments in Belgrade. She works on the research of medieval heritage and its protection through planning documents. She publishes works on the history of Serbian medieval art and the protection of immovable cultural heritage in domestic and foreign professional publications. She follows the work of the UNESCO World Heritage Center since its establishment in 1992, as well as the implementation of the Convention in Serbia. She worked on the preparation of several nomination files (Dečani Monastery, Serbian medieval monuments in Kosovo and Metohija, Gamzigrad – Felix Romulina). She was the focal point of the National Commission for Cooperation with UNESCO until 2007. She organized and participated in several local and international workshops related to World Heritage. She is the secretary and member of the Executive Board of the National Committee of ICOMOS Serbia 2010–2022.

ДР СЛАВИЦА ВУЈОВИЋ

Покрајински завод за заштиту споменика културе
Петроварадин, Србија

Културни предео Бача – изазови на путу до номинације добра за упис на Листу светске културне и природне баштине

Од 2006. године, преко уписа Бача са окружењем на Прелиминарну листу 2010. године, до предаје номинационог досијеа Културног предела Бача, 2022. одвијао се континуирани процес истраживања, умрежавања, утврђивања вредности и унапређења стања културних и природних добара.

Процес је започет вредновањем околности да је на малом простору сконцентрисано богато и разноврсно културно и природно наслеђе, међу којем се налазе и три културна добра од изузетног значаја. Пројектом „Векови Бача“ је ово препознато као нуклеус потенцијалне изузетне универзалне вредности. Прва међународна верификација исказана је уписом Резервата биосфере „Бачко Подунавље“ у Унесков програм Човек и биосфера 2017. Уследила је Grand Prix награда Европске уније за културно наслеђе / Европа ностра 2018 за пројекат конзервације Тврђаве Бач. У периоду 2019–2021. обављен је процес интензивног рада на дефинисању границе обухвата, карактеризације предела, предеоних подручја и елемената, утврђивања критеријума за упис на Листу светске баштине и израде три анекса (План управљања, Процена ризика од катастрофа и Плана заштите и спасавања). Основана је и Фондација, са задатком да управља овим добром. Пређени пут обележили су изазови умрежавања, мултидисциплинарности и трансдисциплинарности, потребних за дефинисање овако сложеног добра.

Кључне речи: Културни предео Бача, номинација, умрежавање

DR. SLAVICA VUJOVIĆ

Provincial Institute for the Protection of Cultural Monuments
Petovaraadin, Serbia

Cultural Region of Bač – Challenges on the Way to the Nomination of the Property for Inclusion on the World Cultural and Natural Heritage List

From 2006, through the inclusion of Bač and its surroundings on the Preliminary List in 2010, until the submission of the nomination file of the Cultural Landscape of Bač in 2022, a continuous process of research, networking, determining the value and improving the state of cultural and natural assets took place.

The process was started by evaluating the fact that a rich and varied cultural and natural heritage is concentrated in a small area, among which there are also three cultural assets of exceptional importance. The “Centuries of Bač” project recognized this as a nucleus of potential exceptional universal value. The first international verification was shown by the entry of the Biosphere Reserve “Bačko Podunavlje” into the UNESCO Man and Biosphere Program in 2017. This was followed by the Grand Prix Award of the European Union for Cultural Heritage/Europe Nostra 2018 for the Bač Fortress conservation project. In the period 2019–2021, a process of intensive work was carried out on the definition of the scope, characterization of the landscape, regional areas and elements, determination of the criteria for inclusion on the World Heritage List and the creation of three annexes (Management Plan, Disaster Risk Assessment and Protection and Rescue Plan). A Foundation was also established, with the task of managing this good. The path traveled was marked by the challenges of networking, multidisciplinary and transdisciplinary, needed to define such a complex good.

Keywords: Cultural landscape of Bač, nomination, networking

Др Славица Вујовић, д.и.а конзерватор, саветник је и начелник Архитектонског сектора Покрајинског завода за заштиту споменика културе, Петроварадин. Дипломирала је (1983) и докторирала (2013) на Архитектонском факултету Универзитета у Београду. У Заводу за заштиту споменика културе, Краљево у периоду 1984–2001. године и у Покрајинском заводу за заштиту споменика културе, Петроварадин од 2002. бави се укупним процесом заштите, од проучавања, истраживања, преко израде документације, студија и пројекта, до техничке заштите и презентације културног наслеђа. У периоду 2006–2020. године руководилац је Развојног пројекта интегративне заштите наслеђа „Векови Бача“ (чији је и аутор), који је реализован кроз три кључна потпројекта истраживања, санације, конзервације и презентације Тврђаве Бач, Фрањевачког самостана у Бачу и манастира Бођани. Овај пројекат допринео је и на теоријском и на практичном плану, понудивши унапређени начин разумевања културног наслеђа у његовој целини и сагледавању наслеђа као развојног ресурса савременог друштва, посебно путем препознавања територије Бача са окружењем као културног предела и кроз његово номиновање за упис на Листу светске културне и природне баштине, у улози координатора. Славица Вујовић је значајно унапредила популаризацију културног наслеђа у области формалне и неформалне едукације. 2013. године изабрана за експерта Савета Европе у области рехабилитације архитектонског и археолошког наслеђа југоисточне Европе.

Dr. Slavica Vujović is a d.i.a. conservator, adviser and head of the Architectural Sector of the Provincial Institute for the Protection of Cultural Monuments, Petrovaradin. She graduated (1983) and received her doctorate (2013) from the Faculty of Architecture at the University of Belgrade. In the Institute for the Protection of Cultural Monuments, Krajevo in the period 1984-2001 and in the Provincial Institute for the Protection of Cultural Monuments, Petrovaradin, since 2002, she has dealt with the overall process of protection, from study, research, through the creation of documentation, studies and projects, to technical protection and presentation of cultural heritage. In the period 2006–2020, she was the head of the development project for integrative heritage protection "Centuries of Bač" (of which she is the author), which was realized through three key sub-projects of research, rehabilitation, conservation and presentation of the Bač Fortress, the Franciscan Monastery in Bač and the Bođani Monastery. This project contributed both theoretically and practically, offering an improved way of understanding cultural heritage in its entirety and viewing heritage as a development resource of modern society, especially through the recognition of the territory of Bač and its surroundings as a cultural landscape and through its nomination for inclusion in the List of World Cultural Heritage and natural heritage, in the role of coordinator. Slavica Vujović has significantly improved the popularization of cultural heritage in the field of formal and informal education. In 2013, she was chosen as a Council of Europe expert in the field of rehabilitation of the architectural and archaeological heritage of Southeast Europe.

ВЛАДИМИР ЏАМИЋ

Републички завод за заштиту споменика културе
Београд, Србија

Листа Светског наслеђа и културна добра у Србији – првих пола века

Србија је до овог значајног јубилеја уписала 5 културних добра на Унескову Листу светског наслеђа (Листа светског наслеђа почела је да функционише од 1978. године – што чини просек од једног уписа на сваких девет година). Три добра су серијска (Стари Рас са Сопоћанима – уписано 1979, Средњовековни споменици на Косову – 2006, и Средњовековни надгробни споменици – Стејци – 2016). Ови последњи су уједно и транснационално добро заједно са три суседне државе (Босна и Херцеговина, Црна Гора и Хрватска). На листи светског наслеђа Србија има само два самостана културна добра: Манастир Студеницу – уписану 1986. и археолошко налазиште Гамзиград – 2007. Србија нема природних добара на листи Светског наслеђа. На прелиминарној листи Србија има 11 културних и природних добара од којих се неки на њој налазе и више од 20 година. У излагању анализирамо оно што је Србија постигла у погледу уписа својих добара на Листу светског наслеђа током 50 година трајања Конвенције са освртом на будуће активности у вези са уписом нових добара.

Кључне речи: Конвенција о светском наслеђу, Листа светског наслеђа, УНЕСКО, културна добра, природна добра, национални досије, прелиминарна листа

VLADIMIR DŽAMIĆ

Institute for the Protection of Cultural Monuments
Belgrade, Serbia

World Heritage List and Cultural Assets in Serbia – the First Half of the Century

By this significant jubilee, Serbia had inscribed 5 cultural properties on the UNESCO World Heritage List (the World Heritage List began functioning in 1978 - which makes an average of one inscription every nine years). Three properties are serial (Stari Ras with Sopoćani - registered in 1979, Medieval monuments in Kosovo - 2006, and Medieval tombstones - Stećci - 2016). The latter are also a transnational good together with three neighboring states (Bosnia and Herzegovina, Montenegro and Croatia). Serbia has only two cultural heritage monasteries on the World Heritage List: the Studenica Monastery - inscribed in 1986 and the Gamzigrad archaeological site - in 2007. Serbia has no natural heritage on the World Heritage List. On the preliminary list, Serbia has 11 cultural and natural assets, some of which have been on it for more than 20 years. In the presentation, we analyze what Serbia has achieved in terms of registering its properties on the World Heritage List during the 50 years of the Convention, with a view to future activities related to the registration of new properties.

Keywords: World Heritage Convention, World Heritage List, UNESCO, cultural property, natural property, nomination file, preliminary list

RSF DE YUGOSLAVIE

LISTE DU PATRIMOINE MONDIAL

**LE VIEUX RAS AVEC LE
MONASTÈRE DE SOPOČANI**

**Convention concernant la protection du
patrimoine mondial, culturel et naturel**

janvier 1979

RSF DE YUGOSLAVIE

LISTE DU PATRIMOINE MONDIAL

**MONASTÈRE DE
STUDENICA**

MONUMENT CULTUREL

**Convention concernant la protection du
patrimoine mondial, culturel et naturel**

1985

Владимир Цамић је историчар уметности – конзерватор запослен у Републичком заводу за заштиту споменика културе у Београду од 2005. године. У свом професионалном раду усмерен је на заштиту националних споменика који се налазе на Унесковој Листи светског наслеђа, као и на управљање међународним пројектима у којима учествује Републички завод. Током година посебну истраживачку пажњу посвећује средњовековним и пост византијским споменицима у региону а нарочито манастиру Хиландару и сакралним споменицима на Светој Гори, систему заштите културног наслеђа у Србији и градитељском наслеђу сецесије у Војводини и Београду – о чему сведоче више десетина до сада објављених радова, стручних публикација и одржаних предавања.

Vladimir Džamić is an art historian - conservator employed at the Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments in Belgrade since 2005. In his professional work, he is focused on the protection of national monuments that are on the UNESCO World Heritage List, as well as on the management of international projects in which the Republic Institute participates. Over the years, he has devoted special research attention to medieval and post-Byzantine monuments in the region, especially the Hilandar monastery and sacred monuments of the Mount Athos, the system of protection of cultural heritage in Serbia and the architectural heritage of the Secession in Vojvodina and Belgrade - as evidenced by dozens of articles and professional publications published so far, as well as lectures held.

МР МАЈА ЂОРЂЕВИЋ

Републички завод за заштиту споменика културе
Београд, Србија

Стејци, средњовековни надгробни споменици – културно наслеђе покретач међудржавног повезивања

Изучавање средњовековних надгробних споменика који су именовани као стејци, почело је кад је успостављено Музејско друштво Босне и Херцеговине 1884, а потом и Земаљски музеј 1888. године и покренут Гласник овог музеја. Од тада бројни еминентни стручњаци бавили су се изучавањем стећака и оставили су значајне доказе о њиховом развоју, уметничкој и религијској појави. Нови период за изучавање стећака почиње после Другог светског рата. Из Сарајева је Шефик Бешлагић организовао сарадњу са стручњацима у суседним републикама и поставио темељ за савремену методологију изучавања овог културног наслеђа. Резултат су монографије које су и данас почетно знање за сагледавање значаја и вредности стећака.

Затишје које је наступило распадом савезне државе прекинуто је повезивањем стручњака и новим приступом у раду на стејцима. У томе је посебно важан допринос Унеска, организације која повезује народе путем образовања, науке и културе. Заједничко средњовековно културно наслеђе, које је деценијама раније изучавано на овом простору, постало је окосница сарадње стручњака из Босне и Херцеговине, Хрватске, Црне Горе и Србије, који су се 2010. окупили да израде номинациони досије с намером да стејци постану део изузетне баштине света. У излагању ће бити приказано на који начин је израђена изјава о изузетној универзалној вредности овог добра и како су усаглашавани опречни ставови и дисонантни тонови засновани на националним и верским разликама и негативним реакцијама у појединим срединама.

Кључне речи: стејци, Унескова светска баштина, номинација, изузетна универзална вредност

MSC MAЈA ĐORĐEVIĆ

Institute for the Protection of Cultural Monuments
Belgrade, Serbia

Stećci, Medieval Tombstones – Cultural Heritage, the Driver of Interstate Connection

The study of medieval tombstones, which are named as *stećci*, began when the Museum Association of Bosnia and Herzegovina was established in 1884, and then the National Museum in 1888, and the Museum's Gazette was launched. Since then, numerous eminent experts have been engaged in the study of *stećaks* and have left significant evidence of their development, artistic and religious appearance. A new period for the study of *stećak* began after the Second World War thanks. From Sarajevo, Šefik Bešliagić organized cooperation with experts in neighboring republics and laid the foundation for the modern methodology of studying this cultural heritage. The result is monographs that are still the initial knowledge for understanding the importance and value of *stećak*.

The lull that came with the collapse of the federal state was broken by the connection of experts and a new approach to work on *stećci*. In this, the contribution of UNESCO, an organization that connects nations through education, science and culture, is particularly important. The common medieval cultural heritage, which was studied decades earlier in this area, became the backbone of the cooperation of experts from Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro and Serbia, who gathered in 2010 to prepare a nomination file with the intention that the *Stećaks* become part of the world's exceptional heritage. The presentation will show how the statement on the exceptional universal value of this good was made and how conflicting views and dissonant tones based on national and religious differences and strong negative reactions in certain environments were reconciled.

Keywords: *stećci*, UNESCO World Heritage, nomination, outstanding universal value

Мр Маја Ђорђевић запослена је у Републичком заводу за заштиту споменика културе у Београду од 1994. године. Бави се проучавањем, вредновањем и заштитом археолошког наслеђа у Србији. Као конзерватор и истраживач ради на утврђивању нових археолошких налазишта, изради студија заштите, планова управљања културним добрима и планова управљања ризицима од катастрофа. Објавила је велики број научних и стручних текстова и две монографије из области заштите културног наслеђа. У својству уредника и као члан редакције активна је у издавачкој делатности Републичког завода и Друштва конзерватора Србије.

Била је један од руководиоца и носилац израде међудржавне серијске номинације Стећици, средњовековни надгробни споменици, добра које је 2016. године уписано на Унескову Листу светске баштине. Ангажовање у имплементацији плана управљања за ово добро наставила је у Међудржавном координационом одбору. Добитник је Велике награде Друштва конзерватора Србије у 2021. години. Именована је за националног координатора (Focal point) за имплементацију Конвенције за заштиту светске културне и природне баштине крајем 2021. године.

Maja Đorđević, MSc, has been employed at the Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments in Belgrade since 1994. She deals with the study, evaluation and protection of the archaeological heritage in Serbia. As a conservator and researcher, she works on the identification of new archaeological sites, preparation of protection studies, cultural property management plans and disaster risk management plans. She published a large number of scientific and professional texts and two monographs in the field of cultural heritage protection. As an editor and member of the editorial board, she is active in the publishing activities of the Republic Institute and the Association of Conservators of Serbia.

She was one of the leaders and holder of the international serial nomination Stećci, medieval tombstones, which was inscribed on the UNESCO World Heritage List in 2016. She continued her involvement in the implementation of the management plan for this well in the Interstate Coordination Committee. She is the winner of the Grand Prize of the Association of Conservators of Serbia in 2021. She was appointed as the national coordinator (Focal point) for the implementation of the Convention for the Protection of World Cultural and Natural Heritage at the end of 2021.

II ДОПРИНОС ОБРАЗОВНИХ ПРОГРАМА У ОЧУВАЊУ КУЛТУРНЕ И ПРИРОДНЕ БАШТИНЕ
МОДЕЛИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ЗНАЊА

II DOPRINOS OBRAZOVNIH PROGRAMA U OČUVANJU KULTURNE I PRIRODNE BAŠTINE
MODELI ZA UNAPREĐENJE ZNANJA

II CONTRIBUTION OF EDUCATIONAL PROGRAMS TO THE PRESERVATION OF CULTURAL AND NATURAL HERITAGE
MODELS FOR IMPROVING KNOWLEDGE

ДР МАРКО С. НИКОЛИЋ

Универзитет у Београду
Архитектонски факултет

Правци унапређења едукације из области проучавања и очувања културне и природне баштине на Универзитету у Београду – Архитектонском факултету

Предмет рада фокусиран је на анализу и валоризацију савремених приступа унапређену наставног процеса на Универзитету у Београду – Архитектонском факултету, из области проучавања и очувања културног и природног наслеђа, а према међународним повељама и препорукама, као и успешним примерима из европских школа архитектуре. Циљ рада је да укаже на предности и мане досадашњег наставног процеса у овој области на Архитектонском факултету у Београду, са намером да се нагласе нови правци у образовном процесу кроз различите нивое студија.

Образовање архитеката и конзерватора у прошлости било је усмерено пре свега на историју конзервације и техничке аспекте заштите историјских објеката и простора, а не на културни идентитет, специфичности и вредности материјалног и нематеријалног наслеђа. Највећи изазов савремених образовних програма за студенте архитектуре и сродних факултета је како их научити да идентификују националне, међународне и мултикултуралне везе и како да повежу материјално и нематеријално културно наслеђе. Оваква интегративна заштита културног и природног наслеђа треба да препозна идентитет и традиционалне вредности историјских локалитета, али и да их очува као део савремених пројеката заштите и ревитализације. Интеграција различитих дисциплина и вештина у наставне планове и програме је још један изазов у унапређењу образовања будућих стручњака за очување културног и природног наслеђа.

Кључне речи: Архитектонски факултет у Београду, културно наслеђе, проучавање и обнова, едукација

DR. MARKO S. NIKOLIĆ

University of Belgrade
Faculty of Architecture

Directions for Improving Education in the Field of Study and Preservation of Cultural and Natural Heritage at the University of Belgrade – Faculty of Architecture

The subject of the paper is focused on the analysis and valorization of modern approaches to the improvement of the teaching process at the University of Belgrade - Faculty of Architecture, in the field of study and preservation of cultural and natural heritage, according to international charters and recommendations, as well as successful examples from European schools of architecture. The goal of the work is to point out the advantages and disadvantages of the current teaching process in this area at the Faculty of Architecture in Belgrade, with the intention of emphasizing new directions in the educational process through different levels of study.

The education of architects and conservators in the past was focused primarily on the history of conservation and technical aspects of the protection of historical objects and spaces, and not on the cultural identity, specifics and values of tangible and intangible heritage. The biggest challenge of modern educational programs for students of architecture and related faculties is how to teach them to identify national, international and multicultural connections and how to connect tangible and intangible cultural heritage. Such integrative protection of cultural and natural heritage should recognize the identity and traditional values of historical sites, but also preserve them as part of modern protection and revitalization projects. The integration of different disciplines and skills into curricula is another challenge in improving the education of future experts for the preservation of cultural and natural heritage.

Keywords: Faculty of Architecture in Belgrade, cultural heritage, study and restoration, education

Др Марко Николић, дипл. инж. арх, након завршених студија на Универзитету у Београду – Архитектонском факултету, похађао је последипломске студије из области Заштита, ревитализација и проучавање градитељског наслеђа. Магистрирао је на Универзитету у Београду – Архитектонском факултету (2009). Докторску дисертацију из области архитектуре и урбанизма је одбранио на истом Факултету (2014).

Од 2003. године запослен је на Универзитету у Београду – Архитектонском факултету, на Катедри за историју и теорију архитектуре и уметности, потом на Департману за архитектуру, а данас на Департману за историју и теорију архитектуре и уметности овог факултета. У периоду од 2003. године до 2004. године, био је запослен у звању сарадника, у периоду од 2004. године до 2010. године у звању асистента-приправника. Након одбране магистарског рада, од 2010. године до 2016. године, запослен је у звању асистента. Од 2017. је запослен у звању доцента, а од 2022. је у звању ванредног професора. Његово професионално ангажовање усмерено је на историју и теорију архитектуре, проучавање, заштиту, ревитализацију и презентацију културног наслеђа. Био је ангажован на многим пројектима и студијама из области проучавања и обнове културног и природног наслеђа. Објавио је више научних и стручних радова у домаћим и међународним часописима, као и у научним публикацијама. Члан је научно-стручних организација и удружења: ИКОМОС Србија, Друштва за естетику архитектуре и визуелних уметности Србије и Друштва конзерватора Србије.

Dr. Marko Nikolić, B.Sc. Eng. Arch., after completing his studies at the University of Belgrade – Faculty of Architecture, attended postgraduate studies in the field of Protection, Revitalization and the Study of Architectural Heritage. He received his master's degree at the University of Belgrade – Faculty of Architecture (2009). He defended his doctoral dissertation in the field of architecture and urban planning at the same Faculty (2014).

Since 2003, he has been employed at the University of Belgrade – Faculty of Architecture, at the Department of History and Theory of Architecture and Art, then at the Department of Architecture, and today at the Department of History and Theory of Architecture and Art of this faculty. In the period from 2003 to 2004, he was employed as an associate, in the period from 2004 to 2010 as an assistant-trainee. After defending his master's thesis, from 2010 to 2016, he was employed as an assistant. From 2017 has been employed as an assistant professor, and from 2022 he has been employed as an associate professor. His professional engagement is focused on the history and theory of architecture, study, protection, revitalization and presentation of cultural heritage.

He was involved in many projects and studies in the field of study and restoration of cultural and natural heritage, especially his involvement in the preparation of the study of LDPP Rešava/Mlava in cooperation with the Council of Europe (2013). He has published several scientific and professional works in national and international journals, as well as in scientific publications. He is a member of scientific and professional organizations and associations: ICOMOS Serbia, the Society for the Aesthetics of Architecture and Visual Arts of Serbia and the Association of Conservators of Serbia.

ДР ДУБРАВКА ЂУКАНОВИЋ

Академија уметности у Новом Саду
Републички завод за заштиту споменика културе
Београд, Србија

Образовање и специјализација конзерватора – перспектива струке и очувања наслеђа

Иако је заштита културног наслеђа једна од кључних националних идентитетских одредница, у нашој држави је присутан системски проблем образовања, оспособљавања, чак и усмеравања кадрова за рад у овој области. Републички завод за заштиту споменика културе, као централна установа службе заштите непокретног културног наслеђа Републике Србије, који је одговоран за правовремено и квалитетно функционисање свих сегмената ове трансдисциплинарне, слојевите делатности, суочава се са изазовима недостатка специјализованих или бар „усмерено“ образованих кадрова за област заштите културног наслеђа. Стручњаци који се баве истраживањем, заштитом и презентацијом културног наслеђа, независно од свог основног образовања које може бити у областима од природних, друштвених или техничко-технолошких наука до примењених и лепих уметности, профилишу се за ускостручни оквир деловања кроз додатну едукацију, усавршавање или што је најчешће случај кроз професионално усмерење. Ово истраживање је усмерено на анализу стања, потреба и могућих модела високошколског образовања, специјализације и усавршавања стручног и научног кадра опредељеног за рад на очувању највреднијих артефаката наше историје и културе, што је од суштинске важности за консолидацију и позиционирање ове специфичне делатности.

Кључне речи: образовање, очување културног наслеђа, конзерваторска и рестаураторска делатност, Републички завод за заштиту споменика културе

DR. DUBRAVKA ĐUKANOVIĆ

Academy of Arts in Novi Sad
Institute for the Protection of Cultural Monuments
Belgrade, Serbia

Education and Specialization of Conservators – the Perspective of the Profession and Heritage Preservation

Although the protection of cultural heritage is one of the key determinants of national identity, in our country there is a systemic problem of education, training, and even directing personnel to work in this area. The Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments, as the central institution of the service for the protection of immovable cultural heritage of the Republic of Serbia, which is responsible for the timely and high-quality functioning of all segments of this transdisciplinary, layered activity, faces the challenges of a lack of specialized or at least “directly” educated personnel in the field of protection cultural heritage. Experts who are engaged in the research, protection and presentation of cultural heritage, regardless of their basic education, which can be in the fields of natural, social or technical-technological sciences to applied and fine arts, profile themselves for a narrow professional framework of action through a didactical education, training or whatever is most often the case through professional guidance. This research is focused on the analysis of the state, needs and possible models of higher education, specialization and training of professional and scientific personnel dedicated to work on the preservation of the most valuable artifacts of our history and culture, which is essential for the consolidation and positioning of this specific activity.

Keywords: education, preservation of cultural heritage, conservation and restoration activity, Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments

Проф. др Дубравка Ђукановић је редовни професор Академије уметности у Новом Саду (Конзервација и рестаурација дела ликовне и примењене уметности) и актуелни директор Републичког завода за заштиту споменика културе. Алумна Архитектонског факултета у Београду. Након више од деценије рада у новосадском градском и касније Покрајинском заводу за заштиту споменика културе, водила је сопствени биро Студио Д'АРТ (2005–2021). Руководилац више међународних пројеката. Паралелно са професионалним бавила се академским и научно-истраживачким радом. Аутор је бројних радова и две награђене монографије – Српске православне цркве 18. и 19. века у Бачкој (2009) и Архитектура римокатоличких цркава у Војводини од 1699. до 1939 (2015). Добитник је више награда за научни, педагошки, конзерваторско-рестаураторски и менаџерски рад и две награде освојене на архитектонско-урбанистичким конкурсима. Чланица је удружења ЖАД, ИКС, ДКС и ИКОМОС Србија.

Prof. Dr. Dubravka Đukanović is a full professor at the Academy of Arts in Novi Sad (Conservation and restoration of works of fine and applied art) and the current director of the Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments. Alumna of the Faculty of Architecture in Belgrade. After more than a decade of work in the Novi Sad city and later the Provincial Institute for the Protection of Cultural Monuments, she ran her own office, Studio D'ART (2005–2021). Supervisor of several international projects. In parallel with her professional work, she engaged in academic and scientific research work. She is the author of numerous works and two award-winning monographs - Serbian Orthodox Churches of the 18th and 19th centuries in Bačka (2009) and Architecture of Roman Catholic Churches in Vojvodina from 1699 to 1939 (2015). She is the winner of several awards for scientific, pedagogical, conservation-restoration and managerial work and two awards won at architectural-urban competitions. She is a member of the associations ŽAD, IKS, DKS and ICOMOS Serbia.

ДР МИЛИЈАНА ОКИЉ

Републички завод за заштиту културно-историјског
и природног наслеђа Републике Српске

Улога образовања о очувању градитељског наслеђа у превазилажењу јаза између теорије и праксе

Због одсуства програма о заштити наслеђа током основног и средњошколског образовања, сусрећемо се са студентима који су лишени основног знања о овој материји. Постоје многе наставне методе о заштити наслеђа, али већина је уопштена. Кроз програм обавезних предмета Катедре за историју и теорију архитектуре и заштиту градитељског наслеђа на Архитектонско-грађевинско-геодетском факултету Универзитета у Бањој Луци; Заштите градитељског наслеђа и Ревитализације градитељског наслеђа, такође и изборних из ове области, настоји се подићи свијест о значају наслеђа. Циљ је коришћењем мултидисциплинарног приступа, укључити студенте у образовање о наслеђу у сарадњи са Заводом за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске, музејима, архивима и локалном заједницом. Као наставно средство користе се ресурси институција културе. На овакав начин студенти се упознају са основним методама истраживања, попут проналажења информација, анализе доступне историјске грађе, анализе појединачних културних добара или цјелина, доношења закључака и изношења приједлога за дјеловање у односу на заштиту градитељског наслеђа, чиме се подстиче критичко мишљење. Студенте посебно мотивише могућност теренског, практичног рада, који резултира богатим и прецизнијим образовним искуством, а од посебног значаја је учешће у изради пројектне документације за обнову појединих културних добара.

Кључне речи: наслеђе, образовање, наставне методе, пракса

DR. MILJANA OKIĆ

Republic Institute for Protection of Cultural-historical
and Natural Heritage of the Republic of Srpska

The Role of Education on the Preservation of Architectural Heritage in Overcoming the Gap Between Theory and Practice

Due to the absence of programs on heritage protection during primary and secondary education, we meet students who are deprived of basic knowledge about this subject. There are many teaching methods about heritage protection, but most are general. Through the program of compulsory subjects of the Department of History and Theory of Architecture and Protection of Architectural Heritage at the Faculty of Architecture, Civil Engineering and Geodesy of the University of Banja Luka; Protection of Architectural Heritage and Revitalization of Architectural Heritage, as well as electives from this field, strive to raise awareness of the importance of heritage. The goal is to use a multidisciplinary approach to involve students in heritage education in cooperation with the Institute for the Protection of Cultural, Historical and Natural Heritage of the Republic of Srpska, museums, archives and the local community. The resources of cultural institutions are used as a teaching tool. In this way, students become familiar with basic research methods, such as finding information, analyzing available historical materials, analyzing individual cultural assets or wholes, drawing conclusions and presenting proposals for action in relation to the protection of architectural heritage, which encourages critical thinking. Students are particularly motivated by the possibility of field, practical work, which results in a richer and more precise educational experience, and of particular importance is participation in the development of project documentation for the restoration of certain cultural assets.

Keywords: heritage, education, teaching methods, practice

Др Милијана Окиљ дипломирала је на Архитектонском факултету Универзитета у Сарајеву, а магистрала и докторира на Архитектонско-грађевинском факултету Универзитета у Бањој Луци. Аутор је више од педесет пројеката у области заштите и ревитализације градитељског наслеђа. Објавила је, као аутор или коаутор, осам књига и монографија и велики број радова у стручним часописима и зборницима радова. Добитник је више награда и признања, између осталих Орде на Светог Саве, Златне плакете Светог Петра Сарајевског, Повеље за заштиту и очување културно-историјског наслеђа за 2005. годину и Велике награде салона архитектуре и урбанизма Републике Српске. Запослена је у Републичком заводу за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске. Спољни је сарадник, у звању ванредног професора, на Архитектонско-грађевинско-геодетском и Природно математичком факултету Универзитета у Бањој Луци.

Dr. Milijana Okilj graduated from the Faculty of Architecture of the University of Sarajevo, and received her master's and doctorate degrees from the Faculty of Architecture and Civil Engineering of the University of Banja Luka. She is the author of more than fifty projects in the field of protection and revitalization of architectural heritage. She has published, as an author or co-author, eight books and monographs and a large number of works in professional journals and anthologies. She is the recipient of several awards and recognitions, among others the Order of Saint Sava, the Golden Plaque of Saint Peter of Sarajevo, the Charter for the Protection and Preservation of Cultural and Historical Heritage for 2005 and the Grand Prize of the Architecture and Urbanism Salon of the Republic of Srpska. She is employed at the Republic Institute for the Protection of Cultural, Historical and Natural Heritage of the Republic of Srpska. She is an external associate, with the title of associate professor, at the Faculty of Architecture, Civil Engineering, Geodesy and Mathematics of the University of Banja Luka.

ДР АРХИМАНДРИТ ТИХОН РАКИЋЕВИЋ*
ДР МИЉАНА МАТИЋ**

*Српска православна црква, Манастир Студеница

**Музеј Српске православне цркве у Београду

Ка новим моделима унапређења знања, заштите и промоције културне баштине Манастира Студенице

Брзе промене у друштвеном и економском животу доносе нове изазове за очување и заштиту културне и природне баштине. Унапређење знања, уз бригу о континуираном одржавању Манастира Студенице, доприноси очувању јединствених и незаменљивих својстава која Студеница има као део баштине човечанства, споменик културе под заштитом Унеска од 1986. године и део резервата биосфере „Голија – Студеница“ МАБ/УНЕСКО од 2001. године. У складу са чланом 5. Конвенције о заштити светске културне и природне баштине која се односи на „што активнију популаризацију културне и природне баштине“, и чланом 27. о стимулацији поштовања и уважавања културне и природне баштине образовним и информативним програмима, Манастир Студеница спровео је 2018. године пројекат Дигитална Студеница са LiveView Студиом из Београда. Један од циљева овог пројекта јесу презентација и мапирање архитектуре манастира Студенице посредством дигиталне интерактивне интерпретације комплекса грађевина, Богородичине и Краљеве цркве, цртежа архитектуре из 12. века, 3Д виртуелних модела и проширене стварности, интерактивне сталне поставке и каталога на српском и страним језицима. Својом интердисциплинарношћу и примерном у образовне сврхе у ери савремене визуелне културе, овај пројекат даје суштински допринос очувању, заштити и популаризацији културне баштине манастира Студенице у животу друштвене заједнице.

Кључне речи: Манастир Студеница, УНЕСКО, културна баштина, литургијски простор, ризница, дигитализација

DR. ARCHIMANDRITE TIHON RAKIĆEVIĆ*
DR. MILJANA MATIĆ**

*Serbian Orthodox Church, Studenica Monastery

**Museum of the Serbian Orthodox Church in Belgrade

Towards New Models for the Improvement of Knowledge, Protection and Promotion of the Cultural Heritage of Studenica Monastery

Rapid changes in social and economic life bring new challenges for the preservation and protection of cultural and natural heritage. Improving knowledge, while taking care of the continuous maintenance of the Studenica Monastery, contributes to the preservation of the unique and irreplaceable properties that Studenica has as part of the heritage of humanity, a cultural monument under the protection of UNESCO since 1986 and part of the biosphere reserve „Golija - Studenica“ MAB/UNESCO since 2001. In accordance with Article 5 of the Convention on the Protection of World Cultural and Natural Heritage, which refers to „the most active popularization of cultural and natural heritage“, and Article 27 on stimulating respect and appreciation of cultural and natural heritage through educational and informative programs, in 2018, Studenica Monastery implemented the Digital Studenica project with LiveView Studio from Belgrade. One of the goals of this project is the presentation and mapping of the architecture of the Studenica monastery through digital interactive interpretation of the complex of buildings, the Church of the Virgin and the King, architectural drawings from the 12th century, 3D virtual models and augmented reality, interactive permanent exhibitions and catalogs in Serbian and foreign languages. With its interdisciplinarity and exemplary for educational purposes in the era of contemporary visual culture, this project makes an essential contribution to the preservation, protection and popularization of the cultural heritage of the Studenica monastery in the life of the social community.

Keywords: Studenica Monastery, UNESCO, cultural heritage, liturgical space, treasury, digitalization

Др Архимандрит др Тихон Ракићевић дипломирао је 1995. године на Факултету примењених уметности и дизајна Универзитета у Београду (одсек зидно сликарство). Магистрирао је на Православно-богословском Факултету Универзитета у Београду са темом Икона у литургији: функција и смисао 2008. године. Докторску дисертацију Олтарска преграда – иконостас од 4. до средине 17. века: историјски развој, симболика и значење одбранио је 2014. године. Нучно звање нучни сарадник стекао је 2018. године. Игуман је Манастира Студенице од 2004. године.

Dr. Archimandrite Tihon Rakićević graduated in 1995 from the Faculty of Applied Arts and Design of the University of Belgrade (wall painting department). He received his master's degree at the Orthodox and Theological Faculty of the University of Belgrade with the subject Icons in the Liturgy: Function and Meaning in 2008. In 2014, he defended his doctoral dissertation Altar Partition – Iconostasis from the 4th to the Middle of the 17th Century: Historical Development, Symbolism and Meaning. In 2018, he obtained the title of assistant in the field. He has been the abbot of Studenica Monastery since 2004.

Др Миљана Матић дипломирала је на одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду 2005. године. На истом одељењу је магистрирала са темом Ктиторски портрети у српском сликарству 16. и 17. века 2008. године. Дисертацију под називом „Српски иконопис у доба обновљене Пећке патријаршије 1557–1690“ одбранила је септембра 2014. године на Филозофском факултету у Београду. Нучно звање нучни сарадник стекла је 2018. године. Од 2017. године је запослена у Музеју Српске православне цркве у Београду.

Dr. Miljana Matić graduated from the Department of Art History of the Faculty of Philosophy, University of Belgrade in 2005. In the same department, she received her master's degree in 2008 with the topic Founder Portraits in Serbian Painting of the 16th and 17th Centuries. She defended her dissertation entitled „Serbian Iconography in the Age of the Restored Peć Patriarchate 1557-1690“ in September 2014 at the Faculty of Philosophy in Belgrade. In 2018, she obtained the title of assistant. Since 2017, she has been employed at the Museum of the Serbian Orthodox Church in Belgrade.

DR. TATJANA KO PRIVICA

Univerzitet Crne Gore

Istorijski institut

Obrazovni programi u funkciji očuvanja i prezentacije kulturne baštine Crne Gore

U izlaganju „Obrazovni programi u funkciji očuvanja i prezentacije kulturne baštine Crne Gore“, će se prezentovati doprinos obrazovnih programa očuvanju, zaštiti i prezentaciji kulturne baštine Crne Gore. Analiziraće se njihova zastupljenost i sadržaji u visokoškolskim i istraživačkim naučnim institucijama, sa posebnim akcentom na Univerzitet Crne Gore – Arhitektonski fakultet u Podgorici, Fakultet likovnih umjetnosti na Cetinju i Istorijski institut u Podgorici.

Razmatraće se i postojeća kadrovska baza, kao i mogućnosti za usavršavanje kadrova iz oblasti kulturne baštine u renoiranim evropskim institucijama.

Sagledaće se i mogućnosti za osavremenjavanje postojećih programa kroz realizaciju međunarodnih projekata, odlaznu i dolaznu mobilnost profesora/-ki i studenata/-kinja, značajnije korišćenje prirodnih nauka u istraživanju, zaštiti i prezentaciji kulturne baštine, upotreba digitalnih alata i dr.

Ključne reči: kulturna baština, Crna Gora, istraživanje, prezentacija, va lo riza c ija

DR. TATJANA KO PRIVICA

University of Montenegro

Historical Institute

Educational Programs in the Function of Preservation and Presentation of the Cultural Heritage of Montenegro

In the presentation “Educational Programs in the Function of Preservation and Presentation of the Cultural Heritage of Montenegro”, the contribution of educational programs to the preservation, protection and presentation of the cultural heritage of Montenegro will be presented. The representation and content in higher education and research scientific institutions will be analyzed, with a special emphasis on the University of Montenegro - Faculty of Architecture in Podgorica, Faculty of Fine Arts in Cetinje and Institute of History in Podgorica.

The existing personnel base will also be considered, as well as opportunities for the training of personnel in the field of cultural heritage in renowned European institutions.

Possibilities for modernizing existing programs through the implementation of international projects, outgoing and incoming mobility of professors and students, more significant use of natural sciences in research, protection and presentation of cultural heritage, use of digital tools, etc. will be considered.

Keywords: cultural heritage, Montenegro, research, presentation, va lo riza c ija

Dr Tatjana Koprivica je viša naučna saradnica u Istorijском institutu Univerziteta Crne Gore i prof. Istorije umjetnosti i Istorije umjetnosti Crne Gore na UCG. Osnovne, magistarske i doktorske studije za vršila je na Odjeljenju za Istoriju umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Oblasti njenog istraživanja su kasnoantička i srednjovjekovna umjetnost Crne Gore i crnogorska kulturna baština. Usavršavala se na Facoltà di Lettera e Filosofia, Sapienza – Università di Roma i Consiglio Nazionale delle Ricerche u Rimu. Kao rukovoditeljka, članica radnih timova i konsultantkinja, učestvovala je realizaciji više od 20 nacionalnih i međunarodnih projekata iz oblasti kulturne baštine, sa naučnim institucijama iz Italije, Austrije, Francuske, Kine, Slovenije, Hrvatske. Učestvovala je u radu Crnogorske nacionalne komisije za UNESCO (2018–2021), Crnogorskog nacionalnog komitea ICOMOS-a, Radne grupe za pripremu pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za oblast pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na pregovaračko poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura (2013 – 2020) i dr. Članica je Društva istoričara umjetnosti Crne Gore, Nacionalnog komitea ICOM-a Crne Gore, Odbora za likovne umjetnosti CANU, Crnogorskog PEN centra i Centra za demokratsku tranziciju.

Dr. Tatjana Koprivica is a senior research associate at the History Institute of the University of Montenegro and prof. History of Art and History of Art of Montenegro at UCG. She completed her undergraduate, master's and doctoral studies at the Department of Art History at the Faculty of Philosophy in Belgrade. The areas of her research are late antique and medieval art of Montenegro and Montenegrin cultural heritage. She studied at the Facoltà di Lettera e Filosofia, Sapienza - Università di Roma and Consiglio Nazionale delle Ricerche in Rome. As a supervisor, member of work teams and consultant, she participated in the implementation of more than 20 national and international projects in the field of cultural heritage, with scientific institutions in Italy, Austria, France, China, Slovenia, Croatia. She participated in the work of the Montenegrin National Commission for UNESCO (2018–2021), the Montenegrin National Committee of ICOMOS, the Working Group for the Preparation of Negotiations on the Accession of Montenegro to the European Union for the area of the acquis of the European Union related to the negotiation chapter 26 - Education and Culture (2013 - 2020) and others. She is a member of the Association of Art Historians of Montenegro, the National Committee of ICOM of Montenegro, the Fine Arts Board of CANU, the Montenegrin PEN Center and the Center for Democratic Transition.

ДР АНИЦА ДРАГАНИЋ, ДР МАРИА СИЛАЏИ

Универзитет у Новом Саду

Факултет техничких наука

Интердисциплинарне студије наслеђа – Jean Monnet Module

Jean Monnet Module „Јачање европског културног идентитета кроз интердисциплинарне студије наслеђа“, имплементиран у наставни програм Департмана за архитектуру Факултета техничких наука Универзитета у Новом Саду, у периоду 2019/2022. успоставио је нови модел за унапређење знања из области очувања културне и природне баштине. Модул, заснован на интердисциплинарном приступу, имао је фокус на подизању нивоа свести о значају превазилажења културних граница у европском контексту, читању и тумачењу (мулти) националног културног наслеђа као продукта интеркултуралног дијалога и саставног дела ширег европског културног простора, идентификовању и контекстуализацији динамичких питања културних идентитета из педагошке и истраживачке перспективе, дизајнирању вишедимензионалних, културно прикладних и иновативних процеса наставе и истраживања.

Применом иновативних наставних стратегија, студенти основних и мастер студија били су усмерени на: разумевање и употребу јединственог потенцијала наслеђа у подршци интеркултуралном дијалогу; упоређивање европских и локалних културних вредности, са разумевањем различитости као механизма за промовисање јединства; промовисање националне културне баштине као дела европског културног контекста; подизање свести о европском културном идентитету у локалним културним традицијама. У раду ће бити представљена структура модула, методологија рада, постављени циљеви, остварени резултати, као и смернице за даљи развој студија наслеђа.

Кључне речи: интердисциплинарне студије, наслеђе, Jean Monnet Module

DR. ANICA DRAGANIĆ, DR. MARIA SILADJI

University of Novi Sad

Faculty of Technical Sciences

Interdisciplinary Heritage Studies – Jean Monnet Module

Jean Monnet Module „Strengthening European Cultural Identity Through Interdisciplinary Heritage Studies“, implemented in the curriculum of the Department of Architecture, Faculty of Technical Sciences, University of Novi Sad, in the period 2019/2022, established a new model for improving knowledge in the field of cultural and natural heritage preservation. The module, based on an interdisciplinary approach, focused on raising the level of awareness of the importance of overcoming cultural borders in the European context, reading and interpreting (multi)national cultural heritage as a product of intercultural dialogue and an integral part of the wider European cultural space, identifying and contextualizing dynamic issues of cultural identity from a pedagogical and research perspective, designing multidimensional, culturally appropriate and innovative teaching and research processes.

By applying innovative teaching strategies, undergraduate and master students were focused on: understanding and using the unique potential of heritage in supporting intercultural dialogue; comparing European and local cultural values, with an understanding of diversity as a mechanism for promoting unity; promoting the national cultural heritage as part of the European cultural context; raising awareness of European cultural identity in local cultural traditions. The paper will present the module structure, work methodology, set goals, achieved results, as well as guidelines for further development of heritage studies.

Keywords: interdisciplinary studies, heritage, Jean Monnet Module

Др Аница Драганић је историчарка архитектуре и архитекткиња конзерваторка. Бави се истраживањем односа политике, друштва и архитектуре у Централној Европи (19-20. век), фокусирајући се на индустријско наслеђе. Ауторка је већег броја научних и стручних радова из области проучавања, обнове и презентације индустријског наслеђа Војводине, објављених или презентованих у међународним оквирима. Председница је ТИССИН Србија, чланица ИКОМОС-а и Друштва конзерватора Србије. Учесница бројних националних и међународних научно-истраживачких пројеката, летњих школа и стучних радионица. Добитница стипендије Getty Conservation Institute за 2019. годину.

Dr. Anica Draganić is an architectural historian and conservation architect. She researches the relationship between politics, society and architecture in Central Europe (19th-20th century), focusing on industrial heritage. She is the author of a large number of scientific and professional works in the field of study, restoration and presentation of Vojvodina's industrial heritage, published or presented in international contexts. She is the president of ТИССИН Serbia, a member of ICOMOS and the Association of Conservators of Serbia. Participant of numerous national and international scientific research projects, summer schools and professional workshops. Winner of the 2019 Getty Conservation Institute Scholarship.

Др Марија Силађи је историчарка архитектуре и архитекткиња конзерваторка. Бави се истраживањем градитељског наслеђа, сеоске архитектуре и туризма Војводине/Баната. Аутор је и коаутор више монографија и монографских студија, мултимедијалних изложби, научних и стручних радова на тему градитељског наслеђа Војводине, Учествовала је у бројним пројектима везаним за градитељско наслеђе. Члан је Спољног тела Мађарске академије наука, члан Савета за народно градитељство Мађарске академије наука, Мађарског националног комитета ИКОМОС-а, Друштва конзерватора Србије и Друштва архитеката Новог Сада.

Dr. Maria Siladji is an architectural historian and conservation architect. She is engaged in researching the architectural heritage, rural architecture and ruralism of Vojvodina/Banata. She is the author and co-author of several monographs and monographic studies, multimedia exhibitions, scientific and professional works on the topic of architectural heritage of Vojvodina. She participated in numerous projects related to architectural heritage. She is a member of the External Body of the Hungarian Academy of Sciences, a member of the National Construction Council of the Hungarian Academy of Sciences, the Hungarian National Committee of ICOMOS, the Association of Conservators of Serbia and the Association of Novi Sad Architects.

DETAIL OF THE GEOMETRY

ДР МАГДАЛЕНА ДРАГОВИЋ
ДР ЈЕЛЕНА БОГДАНОВИЋ
ДР ДУШАН ИСАИЛОВИЋ
Универзитет у Београду
Грађевински факултет

Дигитално моделовање објекта културног наслеђа – HBIM на примеру манастира Студенице

Једно од највећих српских средњовековних архитектонских и културних блага, које је уписано на Листу светске културне баштине под заштитом Унеска – главна црква (католикон) манастира Студеница је изабрана за пилот студију HBIM-а (информационог модела објекта културног наслеђа). Руководећи се потребом да споменици од највеће културне и цивилизацијске вредности доживе што дужи век трајања и сачувају се од пропадања, објекти се описују низом информација које се уносе у HBIM дигиталну платформу. Овај рад ће приказати значај и улогу архитектонског знања, уз примену софистицираних мерних инструмената и технологија које подржавају HBIM, као иновативни одрживи и неинвазивни метод конзервације и очувања културног добра од изузетног значаја.

Кључне речи: средњовековна архитектонска културна баштина, Heritage Building Information Modeling – HBIM, дигитализација, савремене мерне технологије

DR. MAGDALENA DRAGOVIĆ
DR. JELENA BOGDANOVIĆ
DR. DUŠAN ISAILOVIĆ
University of Belgrade
Faculty of Civil Engineering

Heritage Building Information Modeling (HBIM) of the Katholikon of the Studenica Monastery

Studenica Monastery is the Serbian medieval monument of highest architectural and cultural value, also enlisted on the UNESCO World Heritage Site. This paper presents the role of architectural knowledge and sophisticated measuring tools and technologies supporting Heritage Building Information Modeling (HBIM) as innovative, sustainable, and non-invasive method of historic conservation and maintenance of the catholicon (major church) of the Studenica Monastery. This pilot model has a potential to be used for other cultural heritage sites in the region, often in dire need for continual and permanent maintenance.

Key words: medieval architectural cultural heritage, Heritage Building Information Modeling – HBIM, digitalization, contemporary measuring technologies

Magdalena Dragović, Ph.D., Assistant Professor of Descriptive Geometry and Computer Aided Geometry, Faculty of Civil Engineering, University of Belgrade, Serbia. She is an expert in Descriptive Geometry, Computer Aided Geometry and Projective Geometry, applied in engineering. Trained as an engineer of architecture at the University of Belgrade, she holds a PhD in technical sciences – architecture and urbanism (2013), from Belgrade University. Her interests are in applied geometry in wide fields of engineering and theoretical sciences as well, 3D modelling in architecture and design, geometry of surfaces, projective geometry and cultural heritage preservation. She is author/coauthor of numerous scientific publications, out of which are several published in WoS. She is an active member of the national (SUGIG) and international (ICGG) scientific societies in the field of geometry and reviewer of scientific publications.

Jelena Bogdanović (Ph.D. Princeton University) is an Associate Professor of History of Art and Architecture and Classical and Mediterranean Studies at Vanderbilt University. She studies cross-cultural and religious themes in the architecture of the Balkans and Mediterranean. Her authored and edited books include *The Framing of Sacred Space: The Canopy and the Byzantine Church* (Oxford University Press, 2017), *Type and Archetype in Late Antique and Byzantine Architecture* (Brill, 2023, with Ida Sinkević, Marina Mihaljević, and Čedomila Marinković), *Icons of Space: Advances in Hierarchy* (Routledge, 2021), *Perceptions of the Body and Sacred Space in Late Antiquity and Byzantium* (Routledge, 2018, 2020), *Space of the Icon: Iconography and Hierarchy* (Theoria, 2019, with Michele Bacci and Vladimir Sedov), *Political Landscapes of Capital Cities* (University Press of Colorado, 2016, with Jessica Christie and Eulgio Guzmán), and *On the Very Edge: Modernism and Modernity in the Arts and Architecture of Interwar Serbia (1918–1941)* (Leuven University Press, 2014, with Lilien Robinson and Igor Marjanović).

Website: <http://vanderbilt.academia.edu/jelena bogdanovic>; <http://studystudenic.a.org/>.

Dušan Isailović, Ph.D., Assistant Professor at the Department of Construction Project Management, Faculty of Civil Engineering, University of Belgrade. He obtained his MSc degree in Concrete Bridge Engineering, and Ph.D. degree in Damage Information Modelling at the same faculty. His main research interests are Building Information Modelling, Infrastructure Asset Management, Digital Twins, and Smart Cities.

**III УЛОГА СВЕТСКЕ КУЛТУРНЕ И ПРИРОДНЕ БАШТИНЕ
СУОЧЕНЕ СА ГЛОБАЛНИМ ИЗАЗОВИМА**

**III ULOGA SVETSKE KULTURNE I PRIRODNE BAŠTINE
SUOČENE SA GLOBALNIM IZAZOVIMA**

**III THE ROLE OF THE WORLD CULTURAL AND NATURAL HERITAGE
FACED WITH GLOBAL CHALLENGES**

ДР ИРЕНА КУЛЕТИН ЋУЛАФИЋ

Универзитет у Београду
Архитектонски факултет

Светска баштина и појам окружења / животне средине – етичке и естетске перспективе

Потреба за интегративним односом у заштити и очувању наслеђа сагледана кроз концепт одрживог развоја поставила је човека, природу, културу и друштво кроз појам окружења у целовит однос у којем се свака категорија светског наслеђа, културног и природног, разматра кроз синтезу материјалних и нематеријалних вредности, при чему одрживи развој представља обједињујућу парадигму етичког и естетског приступа у схватању науке о наслеђу. Појам окружења није само сценографија за неку од категорија наслеђа, већ оно садржи етичке и естетске вредности које га сврставају у светску баштину. У раду се посебно скреће пажња на сложене везе које владају између материјалног (физичког) и нематеријалног („живог“, динамичког) наслеђа.

Архитектонска баштина је подједнако материјална и нематеријална, при чему естетско искуство архитектуре представља кључну тачку одрживог приступа наслеђу виђеног кроз јачање активности културног туризма, трасирања културних рута, укључивања локалне заједнице, унапређења креативних индустрија, одрживог економског развоја, и др. у циљу активног и продуктивног очувања материјалног и нематеријалног наслеђа света. Са друге стране етика отвара питања добре воље и слободе, проблеме дужности и сврхе, однос моралног у односу на деловање у окружењу светске баштине. Све наведено указује на неопходност у преиспитивању политика о очувању наслеђа имајући у виду изразите утицаје и последице савременог доба.

Кључне речи: Светска баштина, појам окружења/животне средине, етика и естетика одрживости, материјалне и нематеријалне вредности

DR. IRENA KULETIN ĆULAFIĆ

University of Belgrade
Faculty of Architecture

World Heritage and the Concept of Environment – Ethical and Aesthetic Perspectives

The need for an integrative relation in the protection and preservation of heritage viewed through the concept of sustainable development has placed man, nature, culture and society through the concept of the environment in a comprehensive relationship in which each category of world heritage (cultural and natural) is considered through the synthesis of material and immaterial values, whereby sustainable development represents a unifying paradigm of ethical and aesthetic approach in understanding the science of heritage. The concept of environment is not just a scenography for one of the categories of heritage, but it contains ethical and aesthetic values that classify it as a world heritage. The paper draws special attention to the complex relationships between material (physical) and immaterial (“living”, dynamic) heritage.

Architectural heritage is equally material and immaterial, where the aesthetic experience of architecture is a key point of sustainable access to heritage seen through the strengthening of cultural tourism activities, tracing cultural routes, involvement of the local community, improvement of creative industries, sustainable economic development, etc. in order to actively and productively preserve the tangible and intangible heritage of the world. On the other hand, ethics opens up issues of goodwill and freedom, problems of duty and purpose, the relationship between morals and actions in the world heritage environment. All of the above points to the necessity of re-examining the heritage preservation policy, bearing in mind the distinct influences and consequences of the modern era.

Keywords: World Heritage, the notion of environment, ethics and aesthetics of sustainability, tangible and intangible values.

Др Ирена Кулетин Ћулафић, доцент на Универзитету у Београду – Архитектонски факултет, Департаман за историју и теорију архитектуре и уметности. Посебна подручја интереса: историја, теорија, естетика и симболика архитектуре и уметности, заштита културног наслеђа, историја и теорија индустријског дизајна и унутрашње архитектуре. На Архитектонском факултету у Београду запослена је од 2005. године. Кулетин Ћулафић је аутор једне монографије, неколико поглавља у књигама и зборницима, више научноистраживачких радова и више прегледних радова у домаћим и страним издањима. Добитница је међународне награде за архитектуру „Ранко Радовић“ за 2011. годину за књигу Естетичка теорија архитектуре Марка-Антоана Ложијеа.

Чланица је неколико научних и професионалних организација: Светска асоцијација историчара уметности (ААХ), Друштво за естетику архитектуре и визуелних уметности Србије (ДЕАВУС), Друштво архитеката Београда (ДАБ), Асоцијација високообразованих француских дипломаца (АДЕФ), Асоцијација Централијена (АЕСР), ИКОМОС и Удружење конзорцијума Министарства спољних послова (АСДМАЕ).

Dr. Irena Kuletin Ćulafić, a ssista nt p r o f e s s o r a t t h e U n i v e r s i t y o f B e l g r a d e - F a c u l t y o f A r c h i t e c t u r e , D e p a r t m e n t o f H i s t o r y a n d T h e o r y o f A r c h i t e c t u r e a n d A r t . S p e c i f i c a r e a s o f i n t e r e s t : h i s t o r y , t h e o r y , a e s t h e t i c s a n d s y m b o l i s m o f a r c h i t e c t u r e a n d a r t , p r o t e c t i o n o f c u l t u r a l h e r i t a g e , h i s t o r y a n d t h e o r y o f i n d u s t r i a l d e s i g n a n d i n t e r i o r a r c h i t e c t u r e . S h e h a s b e e n e m p l o y e d a t t h e F a c u l t y o f A r c h i t e c t u r e i n B e l g r a d e s i n c e 2 0 0 5 . K u l e t i n Ć u l a f i ć i s t h e a u t h o r o f a m o n o g r a p h , s e v e r a l c h a p t e r s i n b o o k s a n d a n t h o l o g i e s , s e v e r a l s c i e n t i f i c r e s e a r c h p a p e r s a n d s e v e r a l r e v i e w p a p e r s i n n a t i o n a l a n d f o r e i g n p u b l i c a t i o n s . S h e i s t h e w i n n e r o f t h e i n t e r n a t i o n a l a w a r d f o r a r c h i t e c t u r e “ R a n k o R a d o v i ć ” f o r t h e y e a r 2 0 1 1 f o r t h e b o o k A e s t h e t i c T h e o r y o f A r c h i t e c t u r e b y M a r k - A n t o i n L a u g i e r .

She is a member of several scientific and professional organizations: the World Association of Art Historians (AAH), the A s s o c i a t i o n f o r A e s t h e t i c s o f A r c h i t e c t u r e a n d V i s u a l A r t s o f S e r b i a (D E A V U S) , t h e A s s o c i a t i o n o f B e l g r a d e A r c h i t e c t s (D A B) , t h e A s s o c i a t i o n o f F r e n c h G r a d u a t e s (A D E F) , t h e A s s o c i a t i o n o f C e n t r a l i e n s (A E C P) , I C O M O S a n d t h e A s s o c i a t i o n c o n s o r t i u m o f t h e M i n i s t r y o f F o r e i g n A f f a i r s (A C D M A E) .

ДР TANJA D. CONLEY

Ma ssa rt – Ma ssa c huse tts Co lle ge of Art and De sig n

Универзална вредност у доба инклузивне заштите: за или против Европе

Установљавања појма светске баштине, током седамдесетих година прошлог века, било је још увек јасно утемељено на принципима Венецијанске повеље, документа који ставља тачку на диктатуру модернистичких архитектонско-урбанистичких пракси. Ипак је Венецијанска повеља, наставши као контрапод радикалној градитељској бахатости Европе после Другог светског рата, искључиво реликт модернизма. До тог времена економски супериоран део Европе 20. века увелико је документовао и обновио главне историјске анкере свог архитектонског наслеђа, те је пред арогантном стихијом нових технологија и технократија показао да освешћује значај очувања вековима седиментираних градских култура. Бујање постмодернизма крајем 1980-тих, а паралелно и постструктурализма који је подрио концепт фиксног ауторитета, донело је заокрет у поимању упоришта дотадашњих конзерваторских начела, а то је појам аутентичности материјалног артефакта – културног добра или споменика културе. Уз то се политичка клима усмерила на редефинисање појма демократије, која поред родне и расне еманципације нападно инсистира на антиколонијанизму, проглашавајући за главног кривца европску цивилизацију и културу. У области заштите изникла је нова, Нара декларација, која је довела до преиспитивања појма аутентичности. Циљ овог рада је да укаже на контрадикцију између релативизирања појма аутентичности, која се сада дефинише у оквиру локалних културних парадигми, а нарочито ваневропских, и појма универзалне вредности, као примарног критеријума за препознавање културног добра вредним увршћења на Листу светске баштине.

Кључне речи: универзална вредност, православље и просветитељство, инклузивност и менаџмент, архитектонска култура, критика моћи суђења

DR. TANJA D. CONLEY

Ma ssa rt – Ma ssa c huse tts Co lle ge of Art and De sig n

Universal Value in the Age of Inclusive Protection: For or Against Europe

The establishment of the concept of world heritage, during the seventies of the last century, was still clearly based on the principles of the Venice Charter, a document that puts an end to the dictatorship of modernist architectural and urban practices. Nevertheless, the Charter of Venice, created as a counterpoise to the radical architectural arrogance of Europe after the Second World War, is exclusively a relic of modernism. Until that time, the economically superior part of Europe of the 20th century had largely documented and restored the main historical anchors of its architectural heritage, and in the face of the arrogant elements of new technologies, it showed that it was aware of the importance of preserving city cultures that had been sedimented for centuries. The rise of postmodernism at the end of the 1980s, and in parallel poststructuralism, which undermined the concept of fixed authority, brought about a change in the understanding of the basic fulcrum of the previous conservation principles, namely the notion of the authenticity of a material artifact – cultural property or cultural monument. In addition, the political climate focused on redefining the concept of democracy, which, in addition to gender and racial emancipation, aggressively insists on anti-colonialism, declaring European civilization and culture to be the main culprit. In the field of protection, a new, Nara Declaration emerged, which led to a significant reconsideration of the concept of authenticity. The goal of this paper is to point out the contradiction between the relativization of the concept of authenticity, which is now defined within local cultural paradigms, especially non-European ones, and the concept of universal value, as the primary criterion for recognizing a cultural asset worthy of inclusion on the World Heritage List.

Keywords: universal value, orthodoxy and enlightenment, inclusivity and management, architectural culture, criticism of the power of judgment

Др Тања Дамљановић Conley предаје историју архитектуре и урбанизма на Државном факултету за уметност и дизајн (MassArt) у Бостону. Председник је Docomomo Serbia, српског националног огранка организације Docomomo International, која се од 1992. бави промоцијом и конзервацијом модерне архитектуре. Професионалну каријеру започела је у Републичком заводу за заштиту споменика културе у Београду где је радила до 2009. Њени рани радови бавили су се утицајем средњоевропске средине на српску архитектуру крајем 19. и почетком 20. века, док новије публикације укључују наслове *Capital Cities in the Aftermath of Empires: Planning in Central and Southeastern Europe, Belgrade and Beyond: Reading Serbian Architectural Landscapes* и „*Conceptualizing National Architectures: Architectural Histories and National Ideologies among the South Slavs*“ у *Nationalism and Architecture*. Најновија књига *Urban Architectures in Interwar Yugoslavia*, произашла из докторске тезе са Универзитета Корнел, изашла је 2020. године

Dr. Tanja Damljanović Conley teaches the history of architecture and urbanism at the State College of Art and Design (MassArt) in Boston. She is the president of Docomomo Serbia, the Serbian national branch of the organization Docomomo International, which has been involved in the promotion and conservation of modern architecture since 1992. She started her professional career at the Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments in Belgrade, where she worked until 2009. Her early works dealt with the influence of the Central European environment on Serbian architecture in the late 19th and early 20th centuries, while more recent publications include the titles *Capital Cities in the Aftermath of Empires: Planning in Central and Southeastern Europe, Belgrade and Beyond: Reading Serbian Architectural Landscapes* and “*Conceptualizing National Architectures: Architectural Histories and National Ideologies among the South Slavs*” in *Nationalism and Architecture*. The latest book *Urban Architectures in Interwar Yugoslavia*, derived from a doctoral thesis from Cornell University, was published in 2020.

Svjetska baština – željeni cilj i neželjeni mehanizam očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti

Prirodna, kulturna i dobra svjetske baštine mješovitog tipa, suočavaju se sa rastućim opasnostima koje se odnose na očuvanje njihovih atributa svjetske baštine, autentičnosti i integriteta. Iako pojedine izazove teško možemo preduprijeti, poput klimatskih promjena, postoji i značajan broj onih kojima se može upravljati. Ipak, to upravljanje često varira u zavisnosti od ostalih faktora, poput ekonomskog prosperiteta i masovnog turizma, te spremnosti donosilaca odluka da upravljanju omoguće dugoročni ili makar srednjoročni plan. Tema izlaganja biće usmjerena na neke univerzalne probleme koji su karakteristični za mjesta svjetske baštine na Mediteranu i u širem području, dok će posebna pažnja biti posvećena Prirodnom i kulturno-istorijskom području Kotora, koje je prolazilo, a jednim dijelom još uvijek prolazi, zajedničke, globalne izazove, ali i lokalne specifičnosti koje su ugrožavale njegov opstanak na UNESCO listi svjetske baštine. Cilj izlaganja biće prikaz univerzalnosti izazova koji opterećuju svjetsku baštinu na prostoru Jugoistočne Evrope, ali i prikaz mogućnosti transformacije upravljačkih, zakonodavnih i institucionalnih struktura koje mogu omogućiti adekvatniji tretman svjetske baštine.

Ključne reči: UNESCO lista, Komitet, odluka, Svjetska baština, očuvanje

World Heritage – the Desired Goal and Unwanted Mechanism of Preservation of Natural and Cultural Values

Natural, cultural and mixed-type world heritage sites are facing increasing threats related to the preservation of their world heritage attributes, authenticity and integrity. Although it is difficult to prevent certain challenges, such as climate change, there is also the importance of the number of those that can be managed. However, that management often varies depending on other factors, such as economic prosperity and mass tourism, and the willingness of decision-makers to provide management with a long-term or even medium-term plan. The theme of the presentation will be focused on some universal problems that are characteristic of world heritage sites in the Mediterranean and in the wider area, while special attention will be devoted to the natural and cultural-historical area of Kotor, which has undergone, and in part is still undergoing, common, global challenges, but also local specificities that threatened its survival on the UNESCO World Heritage List. The goal of the presentation will be to show the universality of the challenges that burden the world heritage in Southeastern Europe, but also to show the possibility of transforming management, legislative and institutional structures that can enable a more adequate treatment of world heritage.

Keywords: UNESCO list, Committee, decision, World Heritage, conservation

Mr Milica Nikolić je stručnjakinja iz oblasti kulture i rodne ravnopravnosti. Po obrazovanju je antropološkinja i etnološkinja, magistrica nauka u oblasti istorije kulture i istorijske antropologije. Autorka je više naučnih i stručnih radova, objavljivanih u domaćim i međunarodnim časopisima iz oblasti humanističkih nauka. Učestvuje na konferencijama u Crnoj Gori i inostranstvu, a njenu istraživačku pažnju zaokupljaju teme iz oblasti identiteta, odnosa pojedinca i zajednice, interpretacije naslijeđa. Značajnu pažnju posvećuje feminističkoj teoriji i praksi, posebno je zanimava izučavanje predstave žena u javnom diskursu tokom NOB-a i u SFRJ, a li i t e m e p o p u t s o c i j a l n e k o h e z i j e , i n e r k u l t u r a l n o s t i , m u l t i k u l t u r a l i z m a , t e l j u d s k i h p r a v a .

Tokom karijere učestvovala je i/ili koordinirala različite projekte i politike iz oblasti kulture, poput nacionalnog programa razvoja kulture, izrade Nominacionog dosijea za upis Venecijanskih utvrđenja od XVI do XVII vijeka na UNESCO listu, cjelokupne koordinacije procesa upisa Bokeljske mornarice na UNESCO Reprezentativnu listu nematerijalnog naslijeđa, kao i mnoge druge procese, poput usvajanja Akcionog plana za postizanje Odluke Komiteta za svjetsku baštinu iz 2016, koja je bila platforma za očuvanje statusa Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora na UNESCO listi. Saradnica je u nastavi na Univerzitetu Donja Gorica u okviru nastavnog programa za Antropologiju, gdje značajnu pažnju posvećuje u radu sa studentima posvećuje pitanjima ljudskih prava, jednakosti, rodne ravnopravnosti. Ima snažan, proaktivan pristup temama od društvenog značaja i prepoznata je kao aktivistkinja u oblasti antifašizma i rodne ravnopravnosti.

Milica Nikolić, MSc, is an expert in the field of culture and gender equality. She is an anthropologist and ethnologist by education, with a master's degree in cultural history and historical anthropology. She is the author of several scientific and professional works, published in domestic and international journals in the field of humanities. She participates in conferences in Montenegro and abroad, and her research interests are occupied by topics in the field of identity, the relationship between the individual and the community, and the interpretation of heritage. She pays significant attention to feminist theory and practice, she is particularly interested in the study of the representation of women in public discourse during the NOB and in the SFRY, but also to topics such as social cohesion, interculturality, multiculturalism, and human rights.

During her career, she participated in and/or coordinated various projects and policies in the field of culture, such as the national cultural development program, the preparation of the nomination file for the entry of Venetian fortifications from the 16th to the 17th century on the UNESCO list, the overall coordination of the process of the entry of the Bokelj Navy on the UNESCO Representative List of Intangible Heritage, as well as many other processes, such as the adoption of the Action Plan for achieving the Decision of the World Heritage Committee from 2016, which was the platform for preserving the status of the Natural and Cultural-Historical Area of Kotor on the UNESCO list. She is a teaching assistant at the University of Donja Gorica in the Anthropology curriculum, where she devotes considerable attention to issues of human rights, equality, and gender equality in her work with students. She has a strong, proactive approach to topics of social importance and is recognized as an activist in the field of anti-fascism and gender equality.

ДР ЈЕЛЕНА ПАВЛИЧИЋ ШАРИЋ

Универзитет у Приштини (Косовска Митровица)

Факултет уметности

Угроженост Светске културне баштине у временима кризе и сукоба

Рад је посвећен проблему угрожености Светске културне баштине у временима кризе, сукоба и конфликтних ситуација. Савремени свет обилује просторима у којима тиња друштвена нетрпељивост, а културно наслеђе је прво на удару у таквим подручјима. Поред директних напада на споменике они су често и предмет различитих (зло)употреба – насилне пренамене, деконструкције значења, реинтерпретације, негације прошлости и слично. У таквим ситуацијама упитна је зрелост службе заштите наслеђа, односно улога и значај међународних конвенција за његово очување. Зато је посебна пажња у овом раду посвећена местима Светске баштине која су према Конвенцији светске културне и природне баштине значајна за човечанство у целини. Ипак у временима кризе, на нестабилним подручјима, њихова угроженост се испољава и трансформише у складу са променљивим друштвеним факторима. Уништавање колосалних статуа Буда у Авганистану и споменика на територији Сирије, недавна пренамена музеја Аја Софије у Истанбулу, те реинтерпретација и употреба Средњовековних споменика на Косову, су примери на којима ћемо испитивати савремене начине угрожавања Светске културне баштине, односно значај Конвенције као дела правне заштите за њихов опстанак.

Кључне речи: Светска културна баштина, сукоби, угроженост баштине, негација споменика, савремено доба

DR. JELENA PAVLIČIĆ ŠARIĆ

University of Priština (Kosovska Mitrovica)

Faculty of Arts

Endangerment of World Cultural Heritage in Times of Crisis and Conflict

The paper is dedicated to the problem of the threat of World Cultural Heritage in times of crisis, conflicts and conflict situations. The modern world abounds in areas where social intolerance simmers, and cultural heritage is the first to be attacked in such areas. In addition to direct attacks on monuments, they are often the subject of various (mis)uses - violent repurposing, deconstruction of meaning, reinterpretation, negation of the past, and the like. In such situations, the maturity of the heritage protection service, that is, the role and importance of international conventions for its preservation, is questionable. That is why special attention in this paper is devoted to World Heritage sites that, according to the Convention on World Cultural and Natural Heritage, are significant for humanity as a whole. However, in times of crisis, in unstable areas, their vulnerability manifests itself and transforms in accordance with changing social factors. The destruction of colossal Buddha statues in Afghanistan and monuments on the territory of Syria, the recent repurposing of the Hagia Sophia museum in Istanbul, and the reinterpretation and use of medieval monuments in Kosovo, are examples in which we will examine contemporary ways of endangering World Cultural Heritage, i.e. the importance of the Convention as part of legal protection for their survival.

Keywords: World cultural heritage, conflicts, endangered heritage, negation of monuments, modern times

Др Јелена Павличић Шарић је основне, мастер и докторске студије историје уметности завршила на Филозофском факултету Универзитета у Београду. У звању доцента ради на Факултету уметности Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Сарадник је Центра за музеологију и херитологију Филозофског факултета у Београду од његовог оснивања 2010. године. Самосталне и коауторске радове објављује у научној и стручној периодици, а учествовала је на више националних и међународних научних скупова и културних пројеката. У свом теоријском и практичном раду усмерена је на теорију и методологију студија баштине, вредновање и интерпретацију наслеђа. Кроз своја досадашња истраживања интересује се за општу теорију баштине, однос према прошлости у рату и послератном периоду, али и за развој и могућности које у заштити наслеђа пружа споменичко право. Аутор је научне монографије „Баштина Богородице Љевишке и очување памћења“ (2021).

Dr. Jelena Pavličić Šarić completed her undergraduate, master's and doctoral studies in art history at the Faculty of Philosophy of the University of Belgrade. She works as an assistant professor at the Faculty of Arts of the University of Prishtina with a temporary seat in Kosovska Mitrovica. She has been an associate of the Center for Museology and Heritage of the Faculty of Philosophy in Belgrade since its foundation in 2010. She publishes independent and co-authored papers in scientific and professional periodicals, and has participated in several national and international scientific gatherings and cultural projects. In her theoretical and practical work, she is focused on the theory and methodology of heritage studies, evaluation and interpretation of heritage. Through her previous research, she was interested in the general theory of heritage, the relationship to the past in the war and the post-war period, but also in the development and opportunities offered by monument law in the protection of heritage. She is the author of the scientific monograph "Heritage of Our Lady of Ljeviš and Preservation of Memory" (2021).

ДР ВИШЊА КИСИЋ
ДР ГОРАН ТОМКА

Универзитет Уметности у Београду
Unesco катедра за културну политику и менаџмент

Светска баштина у пост-антропоцентричним свету

У жеку растућих еколошких криза, глобалног загревања, здравствених пандемија, насилних миграција и неоколонијалних пракси, потребно је промислити контуре и идеолошке основе Светске културне и природне баштине. Овај рад бави се промишљањем Светске баштине из угла пост-антропоцентризма – филозофског, политичког и активистичког покрета који доводи у питање централност човека у светском поретку и заговара потребу сагледавања више-од-људских актера у мрежи живота. Наша теза је да Светска баштина може и треба да буде редефинисана тако да укључи идеје и праксе у којима се наслеђе и живи и неживи свет види не као ресурс, већ као актер у креирању здравијег, праведнијег и инклузивнијег живота на земљи. Ову тезу илуструјемо анализирајући идеје водиља неколико номинација за локалитете Светске културне и природне баштине. Посебно се осврћемо на студију случаја Културног предела Бача, и неке од идеја заступљених у оквиру Номинационог досијеа и Плана управљања овим културним пределом.

Кључне речи: баштињење, културни предео, више-од-људског света, релационе онтологије, еколошка мисао, симбиоцен

DR. VIŠNJA KISIĆ
DR. GORAN TOMKA

University of Arts Belgrade
Unesco Chair in Cultural Policy and Management

World Heritage in a Post-Anthropocentric World

In the midst of growing ecological crises, global warming, health pandemic, violent migrations and neo-colonial practices, it is necessary to rethink the contours and ideological foundations of the World Cultural and Natural Heritage. This paper deals with the reflection of World Heritage from the point of view of post-anthropocentrism - a philosophical, political and activist movement that questions the centrality of man in the world order and advocates the need to consider more-than-human actors in the network of life. Our thesis is that World Heritage can and should be redefined to include ideas and practices in which heritage and the living and non-living world is seen not as a resource, but as an actor in creating a healthier, fairer and more inclusive life on earth. We illustrate this thesis by analyzing the guiding ideas of several nominations for World Cultural and Natural Heritage sites. In particular, we look at the case study of the Cultural Landscape of Bač, and some of the ideas represented in the Nomination Dossier and the Management Plan for this cultural landscape.

Keywords: inheritance, cultural landscape, more-than-human world, relational ontology, ecological thought, symbiocene

Др Вишња Кисић је историчарка уметности, мастер културне политике и менаџмента, и доктор наука историје уметности и студија наслеђа. Доценткиња је на Факултету за спорт и психологију у Новом Саду, предавач на UNESCO Мастер програму за културну политику и менаџмент Универзитета уметности у Београду и Универзитету Hasan II у Казаблани, и гостујући предавач на Универзитету Лион 2, Универзитету за међународне односе у Пекингу и Универзитету Упсала. Од 2011. била је генерална секретарка Европа Ностре Србија, задужена за вођење и развој организације и бројних пројеката управљања и интерпретације културног наслеђа. Фокус њеног истраживања и експертизе су политике и политичност наслеђа и културе, партиципативно управљање наслеђем, и питања интерпретације, дисонантности и конфликтности наслеђа.

Dr. Višnja Kisić is an art historian, master of cultural policy and management, and PhD in art history and heritage studies. She is an assistant professor at the Faculty of Sports and Psychology in Novi Sad, a lecturer at the UNESCO Master's Program for Cultural Policy and Management at the University of Arts in Belgrade and Hassan II University in Casablanca, and a guest lecturer at the University of Lyon 2, the University of International Relations in Beijing and the University of Uppsala. Since 2011, she has been the general secretary of Europe Nostra Serbia, in charge of leading and developing the organization and numerous projects of cultural heritage management and interpretation. The focus of her research and expertise is the politics and politics of heritage and culture, participatory heritage management, and issues of interpretation, dissonance and conflict of heritage.

Др Горан Томка је културолог и доктор студије културе и медија, ванредни професор је на Факултету за спорт и туризам у Новом Саду, и гостујући предавач на UNESCO катедри за културне политике и менаџмент у култури при Универзитету уметности у Београду, Универзитету Лион 2, Универзитету за међународне односе у Пекингу и Универзитету Конектикат. Био је део тима који је израдио стратегију пројекта Нови Сад 2021 за кандидатуру Новог Сада за Европску престоницу културе и Стратегију културног развоја града Новог Сада 2017–2026. Члан је Европске социолошке асоцијације и Европске асоцијације истраживача у култури у којој је и члан Управног одбора. Фокус његових истраживања и рада су питања преплитања културе, политика и екологије.

Dr. Goran Tomka is a culturalologist and doctor of culture and media studies, he is an associate professor at the Faculty of Sports and Tourism in Novi Sad, and a guest lecturer at the UNESCO Chair for Cultural Policies and Management in Culture at the University of Arts in Belgrade, University of Lyon 2, University of international relations in Beijing and the University of Connecticut. He was part of the three-member team that developed the first strategy of the Novi Sad 2021 project for Novi Sad's candidacy for the European Capital of Culture, as well as at the head of the team that developed the Strategy for the Cultural Development of the City of Novi Sad 2017-2026. He is a member of the European Sociological Association and the European Association of Researchers in Culture, where he is also a member of the Board of Directors. The focus of his research and professional work are issues of the intertwining of culture, politics and ecology.

DO TT ANG ELA DIC EG LIE
DO TT C USIO DE SILVIO FIO RIELLO

Dipartimento di Ricerca e Innovazione Umanistica
Università degli Studi di Bari Aldo Moro, Italia

**Paesaggi della Puglia centrale e Patrimonio UNESCO:
da Castel del Monte alla viae Appia e Traiana.
Passato, presente e... ritorno al futuro!**

Il contributo presenta gli esiti di un'indagine, appena avviata, legata allo studio del sistema di fortificazioni urbane definito nella Puglia centrale, a Sud del fiume Ofanto, focalizzato su Castel del Monte ('patrimonio UNESCO' 1996) e sostenuto da una solida viabilità di ascendenza romana che risale alle viae Appia e Traiana. Questi importanti percorsi abbracciavano la Puglia, dal comparto subappenninico fino a Brindisi, lambendo il golfo tarantino e costeggiando la fascia adriatica: essi sono frequentati ben oltre l'evo antico, generando una intensa trama poleografica di cui Castel del Monte, in età normanno-sveva, incrementò la consistenza morfogenetica del paesaggio. Il Castello, voluto da Federico II di Svevia e impostato su una collina a controllo del comprensorio esteso dalle Murge all'Adriatico, rifletteva le ambizioni che ispirarono l'Imperatore nella costruzione di un capoluogo di architettura residenziale e militare del XIII secolo, unico nel suo genere. E unica pure è la via Appia, regina viarum, che, con la variante della Traiana, rappresenta il prototipo dell'ordine euro mediterraneo delle strade romane, sancisce uno dei primi strumenti di globalizzazione della storia e segna un peculiare fenomeno di audacia ingegneristica, continuità funzionale, sopravvivenza culturale: attributi che ne hanno sollevato la candidatura UNESCO 2022 quale «sito seriale di eccezionale valore universale».

Parole chiave: Puglia, Archeologia dei Paesaggi, Antiche strade, Beni culturali

DR. ANG ELA DIC EG LIE
DR. C USIO DE SILVIO FIO RIELLO

Dipartimento di Ricerca e Innovazione Umanistica
Università degli Studi di Bari Aldo Moro, Italia

**Landscapes of central Apulia and UNESCO Heritage:
from Castel del Monte to the via Appia and Traiana.
Past, present and... back to the future!**

The presentation will explore the results of recently started research, which is dedicated to the study of the fortification system in central Puglia, south of the Ofanto river, with a special focus on Castel del Monte (inscribed on the UNESCO World Heritage List in 1996). This system of fortifications is connected by roads of Roman origin such as via Appia and Traiana. These important roads in the territory of Puglia, connected in the sub-Apennine area to Brindisi, bypassed the Gulf of Taranto and the Adriatic coast, and were used even after the ancient period. It is an intensive network of roads on which Castel del Monte is located. When the Emperor Frederick II built this castle near Bari in the 13th century, he imbued it with symbolic significance, as reflected in the location, the mathematical and astronomical precision of the layout and the perfectly regular shape. A unique piece of medieval military architecture, Castel del Monte is a successful blend of elements from classical antiquity, the Islamic Orient and north European Cistercian Gothic. From the castle, the area stretching from Murga to the Adriatic was controlled. Furthermore, viae Appia, regina viarum, is unique, which with Trajan represents the predecessor of the Euro-Mediterranean Roman roads, within the first instrument of globalization in history and signifies a kind of phenomenon of engineering courage, it signifies functional as well as cultural continuity: all these are attributes that contributed to this property is proposed for the preliminary UNESCO World Heritage List in 2022 as a „serial property of outstanding universal value“.

Keywords: Apulia, landscape archaeology, ancient roads, cultural heritage

Dott. Angela Diceglie, Dott. Custode Silvio Fioriello, Dipartimento di Ricerca e Innovazione Umanistica – Università degli Studi di Bari Aldo Moro (Palazzo Ateneo – Piazza Umberto I, 1 – 70121 Bari – Italia).

Si rinvia ai documenti (bibliografici e cartografici) ora disponibili per il 'Piano Paesaggistico Territoriale Regionale (PPTR-Regione Puglia) - SIT Puglia', per cui si vedano http://www.sit.puglia.it/portale_pianificazione_regionale e https://pugliaconregione.puglia.it/documents/96721/734201/5.5_Puglia+Centrale.pdf/674aba13-4a66-02d9-d309-93ef6e6dde55. Utili altresì, con la bibliografia riportata, risultano R. Cappelli (a cura di), *Viae Publicae Romanae*. X Mostra europea del turismo, artigianato e delle tradizioni culturali (Roma, Castel Sant'Angelo, 11-25 aprile 1991), Roma 1991; C.S. Fioriello, *Le vie di comunicazione in Peucezia: il comparto Ruvo-Bitonto*, in *AnnBari XLV*, 2002, 75-119; G. Otranto (a cura di), *Cento Itinerari più Uno in Puglia*. Catalogo della mostra (Bari, Auditorium 'A. Quacquarelli', Dipartimento di Studi Classici e Cristiani, 18 dicembre-10 marzo 2007). *Origani*, 3, Bari 2007; G. Ceraudo, *La Via Appia (a sud di Benevento) e il sistema stradale in Puglia tra Piro e Annibale*, in *CMGr52*, 2015, 213-240; G. Fallacara, *U. Occhinegro* (a cura di), *Castel del Monte: inedite indagini scientifiche*. Atti del primo convegno interdisciplinare su Castel del Monte (Politecnico di Bari, 18-19 giugno 2015). *Archinauti*, 70, Roma 2015.

DR ALEKSANDAR DAJKOVIĆ

Do k t o r a n d – Unive r z i t e t u B a r i j u A l d o M o r o , I t a l i j a

Unive r z i t e t D o n j a G o r i c a , C m a G o r a

Analiza mehanizama zaštite UNESCO lokaliteta na primjeru Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora: mogućnosti primjene na zaštićenim lokalitetima prirode u Crnoj Gori i Italiji

Cilj rada je da se kroz analizu normativnog, prostornog i političkog, i institucionalnog diskursa UNESCO lokaliteta, Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora, kritički sagledaju definisani mehanizmi zaštite, prijetnje i rizici, kao i predložena rješenja u cilju dostizanja principa održivog razvoja. Provjeriće se kompatibilnost mehanizama zaštite UNESCO mjesta, kao paradigme integralnog pristupa, na zaštićenim lokalitetima prirode baštine koji nemaju UNESCO status: Nacionalni park Skadarsko jezero (Crna Gora) i Regionalni park prirode Lama Balcia (Regija Pulja, Italija).

Uzavisišti od karakteristika lokaliteta, stepena zaštite i konteksta javnih politika, strateška dokumenta definišu mjere za očuvanje i unaprjeđenje prepoznatih prirodnih i/ili kulturnih vrijednosti, te upućuju na neophodnost integralnog pristupa. Kroz intersektorsko i integralno djelovanje uz konsultovanje neophodnih baznih studija i međunarodnih i nacionalnih korektivnih instrumenata, formiraju se održivi zaštitno-upravljački mehanizmi. Prikazom kompleksnih pristupa u tretiranju lokaliteta prirodne i kulturne baštine ukazaće se na brojne izazove u očuvanju fundamentalnih vrijednosti i dati osvrt na scenarije očuvanja i održive valorizacije međunarodno, nacionalno i regionalno zaštićenih dobara u Crnoj Gori i Republici Italiji.

Ključne reči: kultura i prirodna baština, integralna zaštita, Kotor, Skadarsko jezero, Lama Balcia

DR. ALEKSANDAR DAJKOVIĆ

Dottorando – Università degli Studi di Bari Aldo Moro, Italy

University Donja Gorica, Montenegro

Analysis of Mechanisms for the Protection of UNESCO Sites on the Example of the Natural and Cultural-Historical Area of Kotor: the Use on the Protected Natural Sites in Montenegro and Italy

The aim of the paper is to critically review the defined protection mechanisms, threats and risks, as well as the proposed solutions in order to achieve the principles of sustainable development, through the analysis of the normative, spatial planning and institutional discourse of the UNESCO site, the Natural and Cultural-Historical Area of Kotor. The compatibility of the protection mechanisms of UNESCO sites, as a paradigm of an integral approach, will be checked on protected natural heritage sites that do not have UNESCO status: Lake Skadar National Park (Montenegro) and Lama Balcia Regional Nature Park (Puglia Region, Italy).

Depending on the characteristics of the locality, the level of protection and the context of public policies, strategic documents define measures for the preservation and improvement of recognized natural and/or cultural values, and indicate the necessity of an integral approach. Through intersectoral and integral action with consultation of the necessary basic studies and international and national corrective instruments, sustainable protective and management mechanisms are formed. The presentation of complex approaches in the treatment of natural and cultural heritage sites will point out numerous challenges in the preservation of fundamental values and give an overview of the scenarios of preservation and sustainable valorization of internationally and regionally protected assets in Montenegro and the Republic of Italy.

Keywords: cultural and natural heritage, integral protection, Kotor, Lake Skadar, Lama Balcia

Dr. Aleksandar Dajković, arhitekta. Diplomirao je na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta Crne Gore (2010). Na istom fakultetu za vršio je magistarske studije 2014. godine. Doctoreske studije na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu završio je 2022. godine na temu „Istraživanje uticaja arhitekta Augusta Čezara Koradinija na arhitektonsku djelatnost u Crnoj Gori i Italiji sa početka XX vijeka“. Trenutno je doktorand na Humanističkim studijama Univerziteta u Bariju Aldo Moro, Republika Italija. Stekao je stručno zvanje arhitekta-konzervator. Stručno se usavršavao u „Giora Gur & Partners“ Architects LTD - Izrael, kao i na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Šefildu, Velika Britanija. Radne obaveze u Crnoj Gori: Sekretarijat za prostorno planiranje i životnu sredinu, Prijestonica Cetinje, savjetnik (2009–2014); Ministarstvo kulture Crne Gore, savjetnik (2014–2015); Direktor za kultumu baštinu, Ministarstvo kulture Crne Gore, generalni direktor (2015–2020); JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, rukovodilac (2016–2018); Ministarstvo održivog razvoja i turizma, generalni direktor (2020); saradnik u nastavi Fakultet Politehnike Univerzitet Donja Gorica (od 2021). Koautor je naučnih i stručnih monografija, kao i radova u međunarodnim časopisima. Učesnik je brojnih konferencija. Dobitnik je „Honorable Mention“ na Incheon International Design Competition za koautorsko idejno rješenje „Off-Grid city“ u Seulu, Južna Koreja (2009).

Dr. Aleksandar Dajković, architect. He graduated from the Faculty of Architecture of the University of Montenegro (2010). He completed his master's studies at the same faculty in 2014. He completed his doctoral studies at the Faculty of Architecture of the University of Belgrade in 2022 on the topic “Research on the Influence of the Architect August Cezar Corradini on the Architectural Activity in Montenegro and Italy from the Beginning of the 20th Century”. He is currently a PhD student in Humanities at the University of Bari Aldo Moro, Republic of Italy. He obtained the professional title of architect-conservator. He trained professionally at “Giora Gur & Partners” Architects LTD - Israel, as well as at the Faculty of Architecture of the University of Sheffield, Great Britain. Work duties in Montenegro: Secretariat for Spatial Planning and Environment, Capital of Cetinje, and advisor (2009-2014); Ministry of Culture of Montenegro, Advisor (2014–2015); Directorate for Cultural Heritage, Ministry of Culture of Montenegro, Director General (2015–2020); JU Center for Conservation and Archaeology of Montenegro, Manager (2016–2018); Ministry of Sustainable Development and Tourism, Director General (2020); teaching assistant, Faculty of Polytechnics, University of Donja Gorica (from 2021). He is a co-author of scientific and professional monographs, as well as articles in international journals. He is a participant in numerous conferences. He won an “Honorable Mention” at the Incheon International Design Competition for the co-authored conceptual solution “Off-Grid City” in Seoul, South Korea (2009).

Uloga Istraživanja, konzervatorsko-restauratorskih tretmana i prezentacije spomenika u okviru Svetske baštine – Case study srednjovjekovna crkva sv. Mihaila u Starom gradu Kotoru

Crkva sv. Mihaila se nalazi u srednjoj m d ije lu K o t o r a . Svojom arhitekturom predstavlja prelazni stil od romaničke ka gotici. Najstariji pomen ove crkve nalazi se u povelji o osvećenju Katedrale sv. Tripuna, iz 1166. godine. Kako je današnja crkva istog imena izgrađena u romaničko-gotičkom stilu, bilo je opravdano pretpostaviti da se ostaci crkve pome nuti u poznatom dokumentu iz 1166. godine mogu očekivati ispod kote njenog poda. Arheološka istraživanja sprovedena u periodu od 1982–1989. godine su pokazala opravdanost postavljene pretpostavke jer je utvrđeno da su gradnji romanogotičke crkve sv. Mihaila prethodila dva starija hrama.

Najstariji graditeljski fa zi p r i p a d a j u o s t a c i c r k v e r a d n o d a t o v a n e u d o b a J u s t i n i j a n o v e o b n o v e (VI vijek) a mlađa, ranoromanička jednobrodna crkva je podignuta na d o s t a c i m a p r e t h o d n e , s t a r o h r i š ć a n s k e g r a d e v i n e . Srušena je prije gradnje današnje crkve za koju je utvrđeno da potiče s kraja XIII i početka XIV vijeka. Crkva sv. Mihaila je pretrpjela niz promjena svog originalnog izgleda. Najveće promjene nastale su početkom XIX vijeka kada je izgubila kulturnu funkciju p r e t v a r a n j e m o d s t r a n e f r a n c u s k i h v l a s t i u o b j e k a t z a v o j n e n a m j e n e . Freske iz druge četvrtine XV vijeka tom prilikom su prekrivene slojem kreča. U periodu od 1980–1989. godine izvođeni su radovi na arhitektonskim i arheološkim istraživanjima ove građevine, rekonstrukciji prvobitnog izgleda romanogotičke crkve, konzervaciji fresaka kao i p r e z e n t a c i j a r h e o l o š k i h o s t a t a k a o t k r i v e n i h u n j e n o j u n u t r a š n j o s t i .

Ključne riječi: Kotor, crkva sv. Mihaila u Kotoru, istraživanja, prezentacija starijih fa za g r a d n j e , z a š t i t a f r e s k o - s l i k a r s t v a

Research, Conservation-Restoration Treatments and Presentation of Monuments within World Heritage – Case Study Medieval Church of St. Michael in the Old Town of Kotor

Church of St. Michael is located in the central part of Kotor. Its architecture represents a transitional style from Romanesque to Gothic. The oldest mention of this church is found in the charter on the consecration of the Cathedral of St. Tryphone, from 1166. As the present-day church of the same name was built in the Romanesque-Gothic style, it was justified to assume that the remains of the church mentioned in the famous document from 1166 can be expected below the level of its floor. Archaeological research conducted in the period 1982-1989 showed the justification of the assumption because it was established that the buildings of the Roman-Gothic church of St. Michael was preceded by two older temples.

The oldest construction phase includes the remains of the church dating from the time of Justinian's restoration (6th century), and the younger, early Romanesque one-nave church was built over the remains of the previous, early Christian building. It was demolished before the construction of today's church, which has been established to date from the end of the 13th and the beginning of the 14th century. The biggest changes occurred at the beginning of the 19th century, when it lost its iconic function by turning it into a military facility by the French authorities. Frescoes from the second quarter of the 15th century were covered with a layer of lime. In the period from 1980-1989. In 2008, works were carried out on architectural and archaeological research of this building, reconstruction of the original appearance of the Roman-Gothic church, conservation of frescoes, as well as the presentation of archaeological remains discovered in its interior.

Keywords: Kotor, Church of St. Michael in Kotor, research, presentation of older construction phases, protection of fresco painting

Mr Zorica Čubrović diplomirala je na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu, 1979. godine. Na istom fakultetu završila je poslediplomske studije „Zaštita, revitalizacija i proučavanje graditeljskog nasljeđa“. Još kao student pokazala je interesovanje za zaštitu graditeljskog nasljeđa, te je za vrijeme studija tokom nekoliko sezona terenskih radova učestvovala, kao član konzervatorske ekipe, u radovima na kasnoantičkoj palati u Gamzigradu kod Zaječara i na srednjovjekovnom manastirskom kompleksu Svetog Ahilija u Arilju, vođenim pod rukovodstvom dr Milke Čanak Medić. Po završetku studija zaposlila se u Opštinskom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Kotoru pošto je prethodno, kao član tima Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture Srbije iz Beograda, učestvovala u radu na istraživanjima urbanističke cjeline starog jezgra Kotora vršenim pod rukovodstvom arh. Svetislava Vučenovića.

Počev od 1982. godine u ulozi arhitekta konzervatora u Opštinskom (kasnije Regionalnom) zavodu za zaštitu spomenika kulture Kotor učestvovala je u poslovima na istraživanju, sanaciji i restauraciji najstarijih sakralnih građevina Kotora i Boke, preduzimanim u obnovi grada posle zemljotresa kao i u poslovima koje je isti Zavod izvodio na drugim spomenicima, izvan Boke Kotorske. Početkom 1998. godine određena je za rukovodioca radova na katedrali sv. Tihuna u Kotoru koji su se u kontinuitetu odvijali do decembra 2000. godine. Učestvovala je na više naučnih i stručnih skupova posvećenih proučavanju i zaštiti graditeljskog nasljeđa. Objavila je preko trideset radova koji se odnose na arhitektonska istraživanja pojedinačnih graditeljskih spomenika i cjelina kojima se bavila. Od početka 2020. godine je u penziji.

Zorica Čubrović, MSc, graduated from the Faculty of Architecture in Belgrade in 1979. At the same faculty, she completed postgraduate studies "Protection, Revitalization and Study of Architectural Heritage". Even as a student, she showed an interest in the protection of architectural heritage, and in her studies, during several seasons of field work, she participated, as a member of the conservation team, in the works on the late antique palace in Gamzigrad near Zaječar and on the medieval monastery complex of Saint Achillius in Arilje, conducted under the leadership of Dr. Milka Čanak Medić. After completing her studies, she got a job at the Municipal Institute for the Protection of Cultural Monuments in Kotor, as previously, as a member of the team of the Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments of Serbia from Belgrade, she participated in the research of the urban complex of the old core of Kotor conducted under the leadership of arch. Svetislav Vučenović.

Beginning in 1982, in the role of conservator architect at the Municipal (later Regional) Institute for the Protection of Cultural Monuments Kotor, she participated in research, rehabilitation and restoration of the oldest sacred buildings in Kotor and Boka, undertaken in the reconstruction of the city after the earthquake, as well as in the same work Institute performed on other monuments, outside Boka Kotorska. At the beginning of 1998, she was appointed as the supervisor of works on the Cathedral of St. Tihon in Kotor, which took place continuously until December 2000. She participated in several scientific and professional gatherings dedicated to the study and protection of architectural heritage. She has published over thirty papers related to architectural research of individual architectural monuments and ensembles that she dealt with. She has been retired since the beginning of 2020.

СЛОБОДАН РАДОВАНОВИЋ

КОТО д.о.о.

Београд, Србија

Улога и место извођења конзерваторско/ рестаураторских третмана на локацијама Светске баштине различитих епоха – Црква Светог Павла и зграда Старог затвора у Котору

Избор активности, метода третмана и извођење радова на локацијама светске баштине незаобилазан су услов за остварење опстанка конкретних споменика и споменичких целина. Улога извођача радова подразумева разумевање оригиналних техника градње и примене адекватних метода и материјала у различитим епохама али и осећај за вредност сачуваних остатака оригиналних структура. Увођење нових функција у историјски простор и у историјску грађевину представља посебан изазов да се у највећој могућој мери сачува аутентичност и интегритет споменика, локација. У овом раду биће приказан осврт на активности при извођењу радова на одабраним споменицима, локацијама светске баштине у региону и улога овог аспекта у регионалном повезивању конзерватора.

Такође, биће приказана искуства и резултати приликом извођења конзерваторско-рестаураторских и истраживачких радова на два објекта у Котору, заштићена по два основа као индивидуална културна добра и као део Природно-културно-историјске регије Котор, Унескове светске баштине, цркви Светог Павла (1263.) средњовековном сакралном комплексу (2014/2015) и згради Старог затвора која репрезентује јавну архитектуру из средине XIX века (2019/2021).

Кључне речи: Стари град Котор, светска баштина, црква Светог Павла, зграда Старог затвора

SLOBODAN RADOVANOVIC

KOTO LTD

Belgrade, Serbia

The Role and Place of Performing Conservation/ Restoration Treatments at World Heritage Sites of Different Eras – Case Study – St. Paul's Church and the Building of the Old Prison in the Old Town of Kotor

The choice of activities, methods of treatment and execution of works at world heritage sites are an indispensable condition for achieving the survival of specific monuments and monument units. The role of the contractor implies an understanding of the original construction techniques and the application of adequate methods and materials in different eras, but also a sense of the value of the preserved remains of the original structures. The introduction of new functions in the historical space and in the historical building represents a special challenge to preserve the authenticity and integrity of the monument and location as much as possible. This paper will present an overview of activities during the execution of works on selected monuments, world heritage sites in the region and the role of this aspect in the regional connection of conservators.

Also, the experiences and results of the conservation restoration and research works on two buildings in Kotor, protected on two grounds as individual cultural assets and as part of the Natural-Cultural-Historical Region of Kotor, UNESCO World Heritage Site, St. Paul's Church (1263) will be presented. the medieval sacral complex (2014/2015) and the Old Prison building, which represents public architecture from the middle of the 19th century (2019/2021).

Keywords: Kotor Old Town, world heritage, St. Paul's Church, Old Prison building

Слободан Радовановић, архитекта конзерватор, дипломирао је на Архитектонском факултету Универзитета у Београду. Запослен је у предузећу КОТО д.о.о. Београд на месту директора конзервације и рестаурације. Од 2006. године почиње да се бави заштитом културног наслеђа, првенствено Београдском тврђавом, спомеником културе од изузетног значаја за Републику Србију. Током своје професионалне каријере реализовао на десетине конзерваторско-рестаураторских пројеката на споменицима културе како у Србији тако и у региону, Црној Гори, Босни и Херцеговини, Северној Македонији. Као одговорни извођач радова руководио је конзерваторско-рестаураторским радовима на манастирским комплексима, сакралним објектима, утврђењима, као и на објектима градске архитектуре Народни музеј и Музеј савремене уметности у Београду, Земаљски музеј у Сарајеву, стари затвор у Котору, Бански двор у Бања Луци, реконструкција споменика Београдски Победник, споменика Захвалности Француској. Члан је Друштва конзерватора Србије, ИКОМОС-а, Инжењерске коморе Србије и Инжењерске коморе Црне Горе.

Годишња награда Друштва конзерватора Србије 2020 за Пројекат заштите, презентације и ревитализације сектора I Југоисточног бедема Горњег града Београдске тврђаве – комплекс Сахат капије и Барокне капије. Награда 44 Салона архитектуре као члану ауторског тима у категорији заштите градитељског наслеђа за реализацију дела Реконструкције зграде затвора у Старом граду Котору за потребе креативног хаба са резиденцијама 2019–2021.

Slobodan Radovanović, conservator architect, graduated from the Faculty of Architecture of the University of Belgrade. He is employed at the company KOTO d.o.o. Belgrade as director of conservation and restoration. Since 2006, he has been dealing with the protection of cultural heritage, primarily the Belgrade Fortress, a cultural monument of exceptional importance for the Republic of Serbia. During his professional career, he implemented dozens of conservation and restoration projects on cultural monuments both in Serbia and in the region, Montenegro, Bosnia and Herzegovina, North Macedonia. As a responsible contractor, he managed conservation and restoration works on monastery complexes, sacred buildings, then on fortifications, as well as on the buildings of city architecture, the National Museum and the Museum of Contemporary Art in Belgrade, the National Museum in Sarajevo, the Old Prison in Kotor, Banski dvor in Banja Luka, reconstruction of the Pobednik monument in Belgrade, the Gratitude to France monument. He is a member of the Association of Conservators of Serbia, ICOMOS, the Engineering Chamber of Serbia and the Engineering Chamber of Montenegro.

Annual award of the Association of Conservators of Serbia 2020 for the Project of protection, presentation and revitalization of sector I of the Southeastern part of the Upper Town of the Belgrade Fortress - the Clock Gate and Baroque Gate complex. Award of the 44th Salon of Architecture as a member of the author's team in the category of architectural heritage protection for the implementation of the reconstruction of the prison building in the Old Town of Kotor for the needs of creative housing with residences 2019-2021.

ДЕЈАН М. РАДОВАНОВИЋ

Регионални завод за заштиту споменика културе
Смедерево, Србија

Смедеревска тврђава од престоног града до светске баштине

Изградња Смедревске тврђаве од 1428. до 1439. године представља је јединствен градитељски подухват, не само у грађевинском и организационом погледу, већ и у културно-историјском и симболичком погледу. Грађена је у периоду драматичних историјских збивања на контактном простору између Европе и Азије у време пропадања Византијског царства и рађања нове Османске империје на њеним рушевинама.

Деспот Ђурађ Бранковић је подигао нови престони град средњовековне Србије, који постаје њено динамично средиште, али у симболичком смислу постаје подухват судбносног карактера за очување државе и народа пред османским освајањем. Падом Смедерева 1459. године завршава се историјски ход средњовековне Српске државе, а започиње његов епископски живот у предањима, као обједињујући симбол херојства и трагичности српског народа.

Живот Смедеревског града се у наредним вековима наставља у оквирима Османске и Аустријске државе, а 1805. године у време обнове српске државности, као први ослобођени град и седиште Правитељствујућег совјета, постаје она нит која у широком историјском луку повезује средњовековну и модерну Србију.

Смедеревској тврђави је XX столеће у ратовима донело највећа разарања, али и велика истраживања и обнову, а упоредо и њено ново вредновање као важног дела националног споменичког наслеђа. У току је процес доказивања њених универзалних вредности као основе да би постала део светске баштине Унеска.

Кључне речи: Смедеревска тврђава, Смедеревски град, деспот Ђурађ Бранковић, средњовековна српска држава, изградња, истраживање, обнова, наслеђе, светска баштина

DEJAN M. RADOVANOVIĆ

Regional Institute for the Protection of Cultural Monuments
Smederevo, Serbia

Smederevo Fortress from Capital City to World Heritage

The construction of the Smederevo fortress from 1428 to 1439 represented a unique construction undertaking, not only in terms of construction and organization, but also in cultural, historical and symbolic terms. It was built in a period of dramatic historical events at the contact area between Europe and Asia during the decline of the Byzantine Empire and the birth of the new Ottoman Empire on its ruins.

The despot Đurađ Branković built a new capital city of medieval Serbia, which became its dynamic center, but in a symbolic sense it became an undertaking of a fateful character for the preservation of the state and people before the Ottoman conquest. With the fall of Smederevo in 1459, the historical course of the medieval Serbian state ends, and its epic life in legends begins, as a unifying symbol of the heroism and tragedy of the Serbian people.

The life of the city of Smederevo continued in the following centuries within the framework of the Ottoman and Austrian states, and in 1805, during the restoration of Serbian statehood, as the first freed city and seat of the Governing Soviet, it became the thread that connects medieval and modern Serbia in a broad historical arc.

The 20th century brought the greatest destruction to Smederevo's fortress in the wars, but also great research and reconstruction, and at the same time, its new appreciation as an important part of the national monumental heritage. The process of proving its universal values as a basis for becoming part of the UNESCO world heritage is underway.

Keywords: Smederevo fortress, Smederevo city, despot Đurađ Branković, medieval Serbian state, construction, research, restoration, heritage, world heritage

Дејан Радовановић дипломирао је у Београду на Филозофском факултету – група за археологију. Запослен је у Регионалном заводу за заштиту споменика културе Смедерево од 1994. године. Стручно звање конзерватор – саветник стекао је 2011. године. Од 2015. године обавља функцију директора Регионалног завода за заштиту споменика културе у Смедереву. Руководио је археолошким истраживањима: манастира Ждрело, Заова, Тврдош, Покајница, Копорин; Смедеревске тврђаве, Рамске тврђаве, средњовековног града Ждрела и низа других археолошких локалитета, као и рекогносцирања на подручју Подунавског и Браничевског округа. Активан је члан Друштва конзерватора Србије и Српског археолошког друштва. Организовао је низ културних и едукативних дешавања у оквиру манифестације Европски дани културе у Смедереву. Пише за стручне и научне часописе, али и у популарним листовима у којима промовише вредности културног наслеђа Смедерева.

Dejan Radovanović graduated in Belgrade from the Faculty of Philosophy – Department of Archaeology. He has been employed at the Regional Institute for the Protection of Cultural Monuments in Smederevo since 1994. He obtained the professional title of conservator - advisor in 2011. Since 2015, he has been the director of the Regional Institute for the Protection of Cultural Monuments in Smederevo. He managed the archaeological investigations of: Ždrelo, Zaova, Tvrdoš, Pokajnica, Koporin monasteries; Smederevo Fortress, Ram Fortress, the medieval town of Ždrelo and a number of other archaeological sites, as well as reconnaissance in the Danube and Braničevo Districts. He is an active member of the Association of Conservators of Serbia and the Serbian Archaeological Association. He organized a number of cultural and educational events as part of the European Days of Culture event in Smederevo. He writes for professional and scientific journals, but also in popular papers in which he promotes the values of the cultural heritage of Smederevo.

IZDAVAČ / PUBLISHER

Univerzitet u Beogradu – Arhitektonski fakultet

ZA IZDAVAČA / FOR THE PUBLISHER

Vladimir Lojanica, dekan Arhitektonskog fakulteta UB

UREDNICI/ EDITORS

**dr Nevena Debljović Ristić
mr Maja Đorđević**

PREVO D REZIMEA / TRANSLATION OF ABSTRACTS

dr Katarina Držajić Laketić

TEHNIČKI UREDNIK / TECHNICAL EDITOR

Miloš Lugonjić

ŠTAMPA / PRINT

Donat Graf d.o.o., Beograd

TIRAŽ / CIRCULATION

100

ISBN 978-86-7924-318-8

CIP - Каталогизacija u publikaciji
Nародна библиотека Србије, Београд

008:7.025.3/.4(048)

7.025(048)

725/728:37(048)

719:725/728(048)

МЕЂУНАРОДНА научна конференција Образовни програми - будућност светске културне и природне баштине (2022 ; Београд)

Knjig a p s t r a k a t a : z n a n j e , k o m u n i k a c i j a , p r e z e n t a c i j a : 50 g o d i n a / 1972-2022/ K o n v e n c i j e o z a š t i t i s v e t s k e k u l t u r e i p r i r o d n e b a š t i n e = B o o k o f a b s t r a c t s : k n o w l e d g e , c o m m u n i c a t i o n , p r e s e n t a t i o n : 50 y e a r s / 1972-2022/ o f t h e C o n v e n t i o n o n t h e p r o t e c t i o n o f w o r l d c u l t u r a l a n d n a t u r a l h e r i t a g e / M e đ u n a r o d n a n a u č n a k o n f e r e n c i j a O b r a z o v n i p r o g r a m i - b u d u ć n o s t s v e t s k e k u l t u r e i p r i r o d n e b a š t i n e , 8-9. d e c e m b a r 2022. = I n t e m a t i o n a l s c i e n t i f i c c o n f e r e n c e E d u c a t i o n a l p r o g r a m s – t h e f u t u r e o f w o r l d c u l t u r a l a n d n a t u r a l h e r i t a g e , d e c e m b e r 8-9, 2022 ; [u r e d n i c i , e d i t o r s N e v e n a D e b l j o v i ć R i s t i ć , M a j a Đ o r đ e v i ć] ; [p r e v o d , t r a n s l a t i o n K a t a r i n a D r ž a j i ć L a k e t i ć] . - B e o g r a d : U n i v e r z i t e t u B e o g r a d u , A r h i t e k t o n s k i f a k u l t e t , 2022 (B e o g r a d : D o n a t g r a f) . - 93 s t r . : i l u s t r . ; 24 c m

U p o r e d o s r p . i l i h r v . i l i i t a l . t e k s t i e n g l . p r e v o d . - T e k s t l a t . i ć i r - S l i k e a u t o r a . - T i r a ž 100 . - S t r . 5-6: U v o d n e r e č i / V l a d i m i r M a k o , N e v e n a D e b l j o v i ć R i s t i ć . - S a d r ž i b e l e š k e o a u t o r i m a .

ISBN 978-86-7924-318-8

a) Културна добра - Заштита - Апстракти b) Културна добра - Образовна улога - Апстракти

C O B I S S . S R - I D 80979209

The Next
50

